

AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİNDE HABER ALMA HÜRRIYETİ

Asistan : Ülker GÜRKAN

GİRİŞ

Yapmış olduğumuz bu araştırmada, dünyanın en demokratik haber alma hürriyeti rejimine malik olduğu umumiyetle kabul edilmiş olan A. B. D. deki haber alma hürriyetini inceliyeceğiz.

Haber alma, insanın bilmek ve öğrenmek ihtiyacını karşılamaktadır.

Bugün umumiyetle haber almadan bahsedilince, fikir cereyanlarını ve hâdiseleri bize hemen ve günü gününe bildirmesi hasebiyle, akla derhal basın gelmektedir. Bu sebeple haber alma hürriyeti ile basın hürriyeti çok kere aynı manâda kullanılmaktadır. Nitekim, haber almanın mahiyetini ve ehemmiyetini izah ettiğimiz birinci bölümde bazen, gayrı ' ihtiyarî bizde böyle yaptık. Ancak geçen asır için doğru olan bu telâkki bugün için doğru olamaz. Zira günümüzde basın, yegâne haber alma vasıtası olmaktan çıkmıştır; içinde bulunduğumuz asrın başlangıcında henüz ehemmiyet iktisap etmemiş iken, asrın ortalarına doğru son derece gelişerek, diğer haber alma vasıtaları haline gelen radyo, televizyon ve sinemayı da göz önünde bulundurmamak icap etmekte ve böylece yukarıdaki terimi birbiriyle karıştırmamak zarureti kendini açıkça göstermektedir.

Biz burada, evvelâ genel olarak haber alma hürriyetinin ne olduğunu ve ehemmiyetini inceledikten sonra, A. B. D. deki duruma geçecek ve haber alma, haber verme ile mümkün olduğundan, haber vermeyi sağlıyan söz ve fikir hürriyeti üzerinde tevakkuf

edecek haber almanın diğer vasıtaları olan basın, radyo, televizyon ve sinema üzerinde duracağız.

Şunu da arzetmeliyiz ki, araştırmamız A. B. D. deki kanunî mevzuatın incelenmesine hasredilmiş değildir. Biz daha ziyade A. B. D. deki haber alma hürriyetini sosyolojik bir zaviyeden mütalâa ederek arzetmeğe çalışacağız.

I. GENEL OLARAK HABER ALMA HÜRRİYETİ

Fikirleri, söz ve yazı ile ifade, her devirde ve her cemiyette mühim bir mevki işgal etmiş, medeniyetin ilerlemesini sağlamıştır. Bilhassa matbaanın keşfi ve geliştirilmesi, bu tekâmülün seyrini daha da süratlendirmiştir.

Fikirlerin yazılı olarak yayımının ne zaman başladığı kesin olarak bilinemiyorsa da, İngiltere'de yanlış haberler yayarak propaganda yapılmasını meneden 1275 ve 1318 tarihli fermanlar, yazılı yayımın Orta Çağ'da önem kazanmağa başladığını belirtmektedir (1).

XIX. yüzyıldan itibaren basının kazanmağa başladığı ehemmiyet, bu gün en yüksek seviyeye ulaşmıştır denebilir. Nitekim bazı kimseler basını, bir dördüncü kuvvet olarak telâkki etmektedirler. Oysa ki, basını, devlet hayatında teşri, icra ve kazadan sonra gelen dördüncü bir kuvvet değil, bütün siyasî faaliyetlerin istikametini tâyin ederek, milletin idare üzerinde devamlı kontrolünü sağlıyan birinci kuvvet olarak mütalâa etmek daha yerinde olur (2).

XX. yüzyılın başından beri basının ifade etmekte olduğu ihtiyaçlar, medenî cemiyetler için vazgeçilmesi mümkün olmayan hayatî zaruretlere halini almıştır. Siyasî rejimi ne olursa olsun, her cemiyette, haber alma ve haber almayı mümkün kılan haber verme vasıtalarının en ehemmiyetlisini teşkil etmesi sebebiyle, basının mühim bir içtimaî müessese olduğu aşikârdır.

Demokratik rejimler için, hür basın en başta gelen bir vasıta-
dır. Ancak basın hürriyetinin bütün icaplarıyla mevcut bulunduğu

(1) Derbil, Prof. Süheyp : Yayım Hürriyeti ve Basın Polisi, AHF. 1945, C. II, s. 2 - 3. sh. 139

(2) Abadan, Prof. Yavuz : Basın Hürriyeti .Yeni İstanbul 12.1.1956

cemiyetlerdedir ki demokrasi tesis ve idame ettirilebilir (3). Esasen Milton'dan beri, haber almayı temin eden basın hürriyetinin, bütün diğer hürriyetlerin teminatını teşkil etmesi bakımından, en başta gelen hürriyet olarak telâkki edilmesi lâzım geldiğinde, düşünen bütün insanlar mutabık kalmışlardır.

Fakat maalesef, bir çok memleketlerde, basın hürriyeti zamanın ve siyasetin, daha doğrusu iktidardaki partinin vazetmiş olduğu şartlara nazaran mevcudiyeti kabul edilen, her zaman, otorite tarafından izalesi mümkün bir hürriyet telâkki edilmektedir. Mammafi, gene bir çok memleketlerde, fikir hürriyetine takdir edilen kıymet o içtimaî muhitte katileşip, artık kendisinden vazgeçilmez bir ehemmiyet kazanınca, basın hürriyeti, her türlü tecavüzdən masun kalarak dokunulmaz bir hüviyet iktisap etmektedir (4).

Basının, daha doğru bir ifadeyle haber alma hürriyetinin varlığı hakkında en iyi kıstaslardan birisi, şüphesiz, her sahada iktidardaki zümrelerin fikirlerini paylaşmıyarak, onlara muhalif kalanların da kendi fikirlerini serbestçe ifade edebilmeleri imkânının mevcudiyetidir (5).

Haber alma hürriyetini, fikir ve kanaatların serbestçe mübadelesi olarak tarif edebiliriz. Ancak bu mübadelenin serbestisi ne suretle sağlanacaktır? Bugün varılan umumî kanaat, bu hürriyetin her türlü müdahaleden masun olarak tecelli edebilmesinde, sadece anayasa ve tatbikat kanunlarında umumî ve geniş hüviyet taşıyan hükümlerin vazının kifayetsiz bulunduğudur. Geçici siyasî ve iktisadî tesirler, haber alma hürriyeti üzerinde çok kere müessir olmaktadır. Bu sebeple, basını, siyasî tesirlerden ve grup menfaatlarından selâmete ulaştırmak için, anayasaların basın hürriyetine taallük eden hükümlerini, an'anevî tarzı terketmek suretiyle, tafsilâtlı bir şekilde vazetmeleri gerekmektedir. Nitekim, II. Cihan Harbinden sonra, yeniden vücade getirilen anayasalarda bu hususa dikkat edildiği görülmektedir. Ayrıca, bu hususta lâzım gelen hukukî teminatın, haber alma hürriyetinin diğer mühim vasıtaları-

(3) Hür Basın Demokratik Rejimin Temel Taşdır. Dünya 11.4.1956

(4) Dönmezer, Prof. Sulhi : Matbuat Hürriyetinde Merhaleler. Yeni Sabah. 28.1.1954

(5) Aşçıoğlu, Adil : Basın Hürriyeti. Hürriyet 22.12.1953

mı teşkil eden radyo, televizyon ve sinemaya da teşmili zarureti be-
dihidir (6).

Dünyanın son zamanlarda arzettiği duruma göre, kolektif bir hak ve hürriyet mahiyetini kazanan haber alma hürriyeti, devlete, kendisini korumak vazifesi kadar, icaplarını yerine getirebilmesi için her türlü yardımın yapılması vazifesini de yüklemektedir. Bunun için de, devletin iktisadî sıkıntı ve zorlukları berteraf ederek haber alma vasıtalarına iktisadî yardımlarda bulunması gerekmektedir. Son zamanlarda basın, sinema ve radyonun bir endüstri haline geldiği ve iktisaden geri kalmış memleketlerde, bu endüstrinin ihtiyaçlarının devlet eliyle temin edildiği ve bu sebeple - hukukî teminatlara rağmen - haber alma hürriyetinin iktidara tâbi kılındığı aşikâr olarak görülmektedir (7).

Haber alma hürriyeti sahasında görülen iktisadî sıkıntı ve güçlük, basın ve yayın vasıtalarının muayyen ellerde toplanmasının neticesidir. Meselâ, 1909 tarihinde A. B. D. de gündelik gazetelerin adedi 2600 iken, bu rakam 1947 de 1750 ye düşmüştür. A. B. D. nin muhtelif eyalet ve şehirlerinde, gazetelerin % 40 muntakalarında rakipsiz olarak intişar etmekte ve rekabet ancak büyük şehirlerde mümkün olabilmektedir. Bundan başka, gazeteler, bir zincir halinde aynı şahıs veya şahısların ellerinde toplanmaya başlamıştır. Buna A. B. D. de «zincirleme mülkiyet» (chain ownership) denmektedir.

Bu fiilî vaziyet, istihbarat ve haber alma ve verme endüstrisinin muayyen ellerde toplanması sebebiyle, muayyen haberleri neşretmek veya neşretmemek, hakikatleri efkârı umumiyyeye bildirmek veya gizlemek, halka istenilen telkinleri yapmak veya yapmamak neticesini doğurmaktadır (8).

Bazen de, devletin basın ve yayın vasıtalarına fiilen hâkim olması veya kâğıt ve resmî ilânları tevzi salâhiyetini haiz bulunması gene yukarıdaki mahzurlu neticeleri doğurmaktadır.

Haber alma hürriyetinin en müessir vasıtası olan basın, hiç bir memlekette ve hiç bir zaman mutlak olarak serbest olmamıştır ve

(6) Dönmezer, Prof. Sulhi : a. g. m.

(7) Hür Basın Demokratik Rejimin Temel Taşığıdır. a. g. m.

(8) Dönmezer, Prof. Sulhi : Matbuat Hürriyeti ve İktisadî Unsurlar.
Yeni Sabah 5.1.1952

umumiyetle kabul edildiğine göre, basının tamamen serbest olması da mahzurludur. Fakat unutmamak lâzımdır ki, bu hususta, yani basının tahditli olarak mı yoksa tamamen hür olarak mı hareket etmesinin doğru olacağı hakkında karar verebilmek için, tecrübe şarttır. Tarihin her devrinde basının tahditli olduğuna şahit olmakta, fakat bu güne kadar tamamen serbest bırakıldığına dair bir işarete mastlıyamamaktayız. Bu duruma göre, basının tamamen serbest bırakılmasının mahzurlu olduğuna karar vermek ne dereceye kadar doğru olabilir?

Basın hürriyetinin - ve dolayısıyla haber alma hürriyetinin - mutlak olarak telâkkisi tasvip edilmediğine göre, hiç olmazsa, kanunî mevzuatın, haber alma vasıtalarının suiniyetle değil de hüsniniyetle faaliyette bulunduğu ve basın ve haber alma hürriyetinin ancak âmme hizmetleriyle ilgisiz hususlarda, meselâ şahsî şeref ve haysiyete tecavüz mahiyetini taşıyan haberler bakımından kötüye kullanılabileceğinin esas kabul edilerek vaz ve tatbikini tavsiye etmenin en doğru yol olacağı kanaatındayız.

Netice olarak şunu söyleyebiliriz ki, haber alma hürriyetinin bir cemiyette lâyıkıyla gerçekleştirilmesi için en başta gelen şart, o cemiyet üyelerinin bu hürriyetin manâsını bütün gerçekleriyle kavrayabilecek bir kültür seviyesine ulaşmalarıdır.

II. A. B. D. DE HABER ALMA HÜRRİYETİ

1. Tarihçe:

A. B. D. de haber alma hürriyetinin tarihçesine başlamadan evvel, bu hürriyetin İngiltere'deki seyri üzerinde durmak faydalı olur. Çünkü, bilindiği üzere A. B. D. ni tesis eden İngiliz kolonistleri olup, yeni devletlerini kurarlarken büyük ölçüde ananelerinin tesirinde kalmışlardır.

İngiltere'de matbaalar faaliyete geçince, devlet ve kilise, müştereken basını kontrol altına almışlardır. Henry VIII matbaacılar için sıkı bir müsaade sistemi vazetmiş, Tudor'lar da bu sistemi da-

(9) Basın Hürriyeti Olmazsa Zayıfları Nasıl Koruruz? Le Monde, Dünya 11.8.1955

(10) Abadan, Prof. Yavuz: a. g. m.

ha şedit bir hale koymuşlardır. Bu devrede devlet ve kilise yekvücut telâkki edildiğinden, ayaklanmayı teşvik eden söz ve fikirler kadar, dini dalâleti ifade eden hususlar da kanun dışı idi.

Elizabeth devrinde, her matbaa haftada iki defa resmî memurlar tarafından kontrol edilir, yolsuz telâkki edilen yazılar resmî cellât tarafından umumî meydanlarda yakılarak yok edilirdi (11).

Fakat XVII ve XVIII. yüzyıllarda, siyasî hürriyetin modern kavramı İngiltere'de gelişmeğe başlamış, orta sınıf, kralın yetkilerine ve feodalite sisteminin tahditlerine karşı fikir hürriyeti uğruna mücadeleye girişerek zafere ulaşmıştır. İngiltere'de fikir hürriyeti lehine kazanılan ilk zafer, liberalizmin gelişmesi sayesinde Sansür-cünün (censor) kaldırılması olmuştur. Bunun üzerine Parlâmento, iftira ve hicvi yasak eden ve yapanları cezalandıran kanunlar vâzetmiştir (12).

Amerikan kolonileri, İngiltere'de müsaade (lisans) sistemi tatbik edildiği sıralarda tesis edildiğinden, kolonilerin basın rejimi, İngiliz sansürünün başlıca hususiyetlerini haiz bulunmaktaydı. Bu sebeple, kilisenin müdahalesi tabii addedilerek, siyasî ve dinî akidelere aykırı yazıların neşri menedilmmişti. Hattâ dinî taassup o dereceye varmıştı ki, kolonilerdeki hâkim din veya mezhebe mensup olmyanlara rey hakkı dahi tanınmıyordu.

Kolonilerdeki İngiliz valileri de, basının tahdidinden son derece memnun olup, kendi menfaatleri bakımından fikirlerin serbest ifadesini şiddetle menediyorlardı. Bu duruma güzel bir misâl olarak Virginia Valisi Sir William Berkeley'in yazdığı bir mektubu gösterebiliriz. Bu mektupta Vali, mekteplerin ve basının hür olmasından dolayı Allaha şükrederek, bu durumun yüzyıllarca devamını diliyor, tahsilin dine itaatsizliği, basının ise hükûmete karşı ayaklanmayı teşvik edeceği kanaatını izhar ile, Allahın kendilerini bu iki belâdan korumasını temenni ediyordu.

(11) Blanshard, Paul : The Right to Read. Boston 1956, 2. Print. The Beacon Press, s. 31

(12) Lüttem, Dr. İlhan : A. B. D. Fikir Hürriyeti Bakımından kanunların Anayasaya uygunluğunun murakabesi. Ank. 1956, AHF. Yayınlarından : 94, s. 8

(13) Blanshard, Paul : a. g. e., s. 32 - 33

Kolonilerde de, fikir ve basın hürriyetini bastırmak için, İngiltere'de tatbik edilen üç metod kullanılmaktaydı. Bunlar : Cezalandırma, sansür ve vergilendirmeydi. Sansür, daima mutedil olarak tatbik edilmiş, fakat Stamp Act denilen kanunlarla şedit olarak tatbik edilmek istenilen vergilendirme sistemi muvaffak olamamıştır. Nihayet 1734 de Zanger dâvasında istimal edilen cezalandırma usulü ise tamamen aleyhe neticelenmiştir.

Alman asıllı John Peter Zanger, kolonilerde ilk matbaayı tesis eden ve Philadelphia'da isyan çıkarmak isteyen William Bradford'un çırağı ve New York Weekly Journal'ın müdürüydü. Ustasının serbest fikirlerini benimseyen Zanger, yazılarında Vali William Crosby'nin idaresini şiddetle tenkit etmekte, halkın mülkiyet ve haklarının müdafaasız kaldığını, valinin keyfi istediği zaman hâkimleri sebepsiz yere azlettiğini, jüri tarafından muhakeme usulünün tanınmadığını cesaretle belirtmekteydi. Bu yazılar üzerine, valinin emriyle Journalın dört nüshası halkın önünde yakıldı, Zanger de mahkemeden karar alınmaksızın tevkif edilerek on ay kadar hapsedildi (14). Bu müddet zarfında Zanger'in karısı Anna Catherine Zanger, dokuz ay Valiye karşı cesaretle karşı durarak Journal'i çıkarmağa devam etmiş, kocasının fikirlerini halka duyurmuştur (15). Nihayet, Zanger, fesatçı neşriyat ile hükümetin itibarını düşürmek suçuyla itham edilerek mahkemeye verildi ve Zanger'i müdafaaya cesaret eden bir iki avukat da derhal barodan ihraç edildi. Fakat, Philadelphia'lı meşhur avukat Andrew Hamilton, Zanger'in müdafaasını deruhte etti ve parlak müdafaasıyla, jürinin Zanger'i beraat ettirmesini sağladı.

Zanger'in beraatı ve halkın bunu ateşli bir şekilde tasvibi, kolonistler arasında fikir ve basın hürriyeti mefhumunun yüksek bir mevki işgal etmiş olduğunu göstermektedir. Bu duruma Müstemlekeler Meclisi'nin (Continental Congress) Quebec halkına hitaben neşrettiği mektupta (Letter to People of Quebec) işaret edilerek, Amerikalıların - Krallık tarafından reddedilmesine rağmen - beş hürriyeti arasında basın hürriyeti de zikredilmiştir (diğer hürriyetler temsili bir hükûmete sahip olma, kendi kendini idare etme, jü-

(14) Pfeffer, Leo : The Liberties of an American. 1956 The Beacon Press, s. 130 - 131

(15) Cooper, Kent : The Right to Know. New York 1956, Farrar, Strous and Cudahy, s. 12

ri tarafından alenî muhakeme, toprağa sahip olma ve habeas corpus idi). Mektupta, basın, ilmin, ahlâkın ve sanatın terakkini sağladığı, hakikatleri açıkladığı, sükûter arasında fikir teatisini temin ederek aralarında birlik kurmayı kolaylaştırdığı ve bunlar sayesinde hükümetin idâresine milletin tesir edebilmesini mümkün kıldığı belirtilerek, hür olması istenmekteydi (16).

Bağımsızlık Savaşı sırasında, gazetelerin mühim roller ifa ettiğine şahit olunmuştur. Meselâ, halk harbin gidişatından, General Washington'un askerî faaliyetlerinden günü gününe haberdar olmuş, harpten sonra Anayasa üzerindeki münakaşaları takip edebilmiştir. Bu sıralarda Noah Webster, Fenno, Frenau, Tom Paine gibi muktadir şahıslar, gazeteciliği bir meslek haline getirmeğe muvafak olmuşlardır (17).

İhtilâlden sonra Siyasî bağımsızlığın kazanılması, basın ve haber alma hürriyetinin de zaferini temin etmiştir. 1787 de Philadelphia'da toplanan Anayasa Meclisine iştirak eden delegeler, ihtilâlden evvelki İngiliz sansür sistemini acı bir şekilde tenkit etmişlerdi. Fakat maalesef, yeni kurulan devletleri için hazırladıkları Anayasada ferdi hürriyetlerin teminatını teşkil eden toplanma, söz, din ve basın hürriyetleri hakkında hiçbir hüküm vazetmiyerek, söz hürriyetiyle ilgili meselelerin çoğunu federe devletlerin takdirine bırakmışlardı (18).

Anayasada söz ve basın hürriyetine taallük eden hükümlerin derpiş edilmemesi, federe devletlerin hoşnutsuzluğuna sebep olmuştu. Bunun üzerine, kendileri için teşkil ettikleri anayasalarda, on üç devletten dokuzu söz hürriyetini teminata bağladılar.

Federal Anayasanın bu sahadaki eksikliği pek çok tenkitleri mucip olduğundan, 1791 de «First Amendment» i (Birinci Tadil) muhtevî olan Haklar Demeci neşredilerek Anayasanın eksikliği tamamlandı. First Amendment'e göre «Kongre... söz ve basın hürriyetini tahdit eden hiçbir kanun» yapamıyacaktı (19).

(16) Pfeffer, Leo : a. g. e., s. 131

(17) Laski, Harold : The American Democracy. London 1949, George Allen and Unwin Ltd., s. 632 - 633

(18) Blanshard, Paul : a. g. e., s. 34
Lütem, Dr. İlhan : a. g. e., s. 9

(19) Pfeffer, Leo : a. g. e., s. 131

Ancak, Federal Anayasa ve First Amendment'le, basın hürriyetinin derhal teessüs ettiği söylenemez. Zira, Cumhuriyetin tesisinden sonra, haber alma hürriyeti, İngiltere ve Kolonilerdeki ilk seyri takip etmiştir. Eskisi kadar şiddetli olmamakla beraber, cezalandırma, sansür ve vergi vasıtasıyla yolsuz telâkki edilen neşriyata baskı yapılmıştır. Federal hükümet basını sansür etmek için, postaların kontrolü usulünü ihtiyar etmişti. Bu yoldan, basına baskı yapmak ve yolsuz sayılan neşriyatın tevziine mani olmak usulü, ilk defa Andrew Jakson tarafından düşünülmüştür. 1835 de Kongre'ye sunduğu yıllık mesajında, Jackson, esirleri isyana teşvik eden fesatçı, Abolitionist (esaretin ilgasına taraftar olan) neşriyatın, Güney eyaletlere postalanmasını mendecek bir kanunun ısdarını teklif etmiş, fakat bu teklif, Senato'da John C. Calhoun tarafından şiddetli itirazlarla karşılandığından kabul edilmemiştir. Esir sahiplerinin baş sözcüsü olmasına rağmen, Calhoun, bu teklifi, devletlerin haklarına bilhassa basın hürriyetine bir tecavüz olarak vasıflandırmış, «neşriyatın mevzuu, tedavüldür; ve tedavülü menetmek hakikatte neşriyatı menetmektir» diyerek, Kongre'nin Abolitionist neşriyatın posta ile tedavülüne mani olacak böyle bir kanunu kabul ettiği takdirde, basın hürriyetinin ihlâl edileceğini belirtmişti.

Dahili Harb sırasında, basına bilhassa askerî makamlar tarafından baskı yapıldığı müşahede edilmiştir. Bu sırada reiscumhur bulunan Abraham Lincoln, basına yapılan baskıya, istemiyerek de olsa, askerî zaruretler sebebiyle rıza göstermiştir. Harbin sona ermesiyle Kongre, bir sansür vasıtası olarak, postaların kontrolüne baş vurmuş, bir seri tahdit edici kanunlar çıkarmıştır. Postaların kontrolü ile sansüre Woodrow Wilson idaresi sırasında da şahit olunmuştur (20).

Fakat XIX. yüzyılın sonlarından ve XX. yüzyılın başlarından itibaren haber alma hürriyeti, Amerikalılar tarafından iyice benimsenmiş ve demokrasinin ancak bu hürriyetle sağlanabileceğine inanılmıştır. Holmes ve Brandeis gibi meşhur hukukçular da fikir ve ifade hürriyeti hakkındaki temel prensipleri, First Amendment'i tefsir ederlerken tekâmül ettirerek bugünkü yüksek seviyeye ulaşmasında mühim roller ifa etmişlerdir (21).

(20) Pfeffer, Leo : a. g. e., s. 132 - 134

(21) Lüttem, Dr. İlhan : a. g. e., s. 10

2. A. B. D. de Haber Alma Hürriyetinin Bugünkü Durumu:

A) A. B. D. de Fikrî Hayat

Bugün, hakikî Amerikan münevverleri okuyarak kendini fikren geliştirmeyi insan için tabii bir hak telâkki etmektedirler. Buna mani olmak, yani insanın kendisini yetiştirmesine yarayan fikrî eserleri sansüre tâbi kılmak, zekâyâ, fikirleri serbestçe ifade mabedinin kutsal şeylerinin en mukaddesine vaki affedilmez bir tecavüz, bir cürüm olarak telâkki edilmektedir (22).

A. B. D. de, cehalet başlangıçta oldukça mühim bir mesele teşkil etmekteydi. Zira Afrika'dan getirilen zenci esirler, sayıları arttıkça, memleketin nüfusu bakımından muazzam bir cahil külesi haline gelmişlerdi. O sıralarda esirler kadar kadınların da okuma yazma öğrenmesi lüzumsuz addedilmekteydi. 1870 senelerinde halkın % 20 si tamamen cahil olup, bu miktarın % 80 ini de zenciler teşkil etmekteydi. Fikrî seviyenin bu kadar düşük olmasına sebep, şüphesiz zamanın sosyal ve ekonomik şartlarının gayrımüsait bulunmasıydı. Fakat cehaleti ortadan kaldırmak üzere açılan kampanya sayesinde cehalet yenilerek, Amerikan halkının fikrî seviyesi oldukça geliştirilmiş bulunmaktadır. Halen Kuzey Avrupa memleketlerinin ancak bir kaç tanesinin fikrî seviyesi A. B. D. den daha yüksek durumdadır. Bunun da sebebi, bu memleketler ahalisinin A. B. D. ahalisine nazaran daha mütecanis olmasıdır.

1870 de cahillerin adedi memleket nüfusuna nazaran % 20 iken, bu gün Amerikalıların % 97 si okuyup yazabilmektedir. Mecburî tahsil sistemi sayesinde gençler arasında cehalet hemen tamamen kaldırılmış gibidir. Mamafih gene de yarı münevverlerden şikâyetler vaki olmaktadır. Bu yarı münevverler okuyup yazmayı bildikleri halde, okuduklarını çok kere lâıyıkıyla anlayamamaktadırlar (23).

A. B. D. de fikrî seviyenin yükselmesini temin eden faktörlerin başında, her sınıf halk için neşriyat yapılması ve halka bu neşriyatı satın alabilme gücünün sağlanması gelmektedir. Halen A. B. D. de günde ellibeş milyon adet gazete ve senede üç milyon adet ma-

(22) Blanshard, Paul : a. g. e., s. 4

(23) Blanshard, Paul : a. g. e., s. 10 - 12

gazin satılmakta, her sene yediyüzelli milyon kitap ve dokuzyüzaltmış milyon comicbook neşredilmektedir. Bütün bu neşriyatın ucuz olarak tevzii için de bütçeden her sene üçyüz milyon dolar tahsis edilmektedir (24).

Bugün, Amerikan neşriyatı için dünyanın hemen en mükemmel ve en geniş imkânlarla malik neşriyatı demek caizdir. Teknik bakımdan da mükemmel ve serbest rekabet imkânına sahip olan bu neşriyat sayesinde halk, diğer memleketler halkına nazaran herşeyi öğrenmek şansına daha ziyade malik bulunmaktadır.

Amerikan fikir hayatının en büyük avantajı, her fikrin sesini duyurabilmesidir. Binlerce nevi gazete, magazin, kitap ve radyo ve televizyon programları sayesinde halk, her hâdisenin, her ideolojinin ve her fikrin muhtelif cepheleri hakkında doğru malûmat edinebilmektedir ki bu, dünyadaki bir çok memlekeler ahâlisinin mahrum olduğu mühim bir mazhariyettir (25).

A. B. D. de haftalık ve aylık dergileri, güttükleri maksada göre, üç gruba ayırmak mümkündür : 1) Saturday Evening Post, Colliers' ve Look gibi dergiler dramatik hikâyeler, mühim şahsiyetlerin portrelerinin tasviri ve siyasî münakaşalarla daha ziyade halkı eğlendirerek meşgul etmeğe çalışırlar, Time ve Newsweek gibi dergiler, yarı sinik yarı müstehzi bir ifadeyle haftanın vakıalarının panoromasının kısa bir skecini cazip bir şekilde okuyucuya sunarlar, Readers Digest ve buna benzeyen ilmî, dinî ve edebî binlerce neşriyat (Reader's Digest hariç) iş, ilim, din ve sanat sahalarındaki faaliyet ve terakkilerle, bu sahalarda meşhur olan şahıslar hakkında malûmat verirler, 2) Diğer periyodik neşriyata gelince, bunlar da sade ve basit Amerikan vatandaşlarına hitap ederler. Bunların gerek makalelerindeki, gerek hikâyelerindeki şahıslar, Amerikalı olmakla gurur duyan, şahsi teşebbüsleri sayesinde yükselen, sade, azimkâr ve cesur karakterdeki insanlardır. İkinci grubdaki periyodiklerin bazıları da ev, çocuk bakımı ve küçük el sanatlarına taallûk eden mevzularda pratik tavsiyelere hasredilmiştir, 3) Üçüncü grubu teşkil eden kültürel neşriyat mümtaz bir mevkie sahip olup, Southern Literary Messenger, Dial, Atlantic Monthly,

(24) Blanshard, Paul : a. g. e., s. 14

(25) Hughes, Frank : Prejudice and the Press. New York 1950, The Devi Adair Comp., s. IX

North American Review, Century, Scribner's ve American Mercury A. B. D. nin fikrî tekâmülünde hâkikaten müessir olan periyodiklerdir (26).

Amerikan neşriyatı kaliteli olmakla beraber, gerek halkın büyük bir kısmı, gerekse basın ciddî konulara karşı maalesef gereken alâkayı göstermemektedir. Bu durum bilhassa ciddî kitaplar konusunda açıkça müşahade edilebilmektedir. Meselâ halk, umumiyetle kitap ilânlarını muhtevi gazete ve mecmualara karşı ilgisizdir. Ciddî kitaplardan bahseden neşriyatın adedi de az olup ancak abonelerine ulaşabilmektedir. Kitap ilânlarına yer ayıran neşriyatın en mühimleri New York Times, Saturday Review, Herald Tribune'dur. Pazar günleri çıkan Times Book Review, kitaplar hakkında en geniş malûmat ve tafsilât veren neşriyatı teşkil etmektedir. İlk üç neşriyat her sene yirmibeşbin, ikincisi ise ikibin kitap hakkında ciddî kritikler yapmaktadır ve ciddî bir kitap, bunlar kendisinden bahsetmedikçe, alâka görmek şansından tamamen mahrum kalmaktadır (27).

A. B. D. de en çok satış yapan kitaplar, cep kitapları adını verdiğimiz «paperback» lerdir. Bunlar son derece ucuz olup milyonlara nüsha basılmakta ve satılmaktadır. «Paperback» lerin kapaklarındaki tahrik edici resimler, acaip ve korkunç isimler de fiatlardaki ucuzluk kadar cazibe yaratmaktadır. Bu sebeple çok ke-re ciddî kitaplar da garip resimler ve uydurma isimlerle piyasaya sürülmektedir.

Hard - Cover adı verilen cildli, ilmî ve edebî eserlerin fiatları diğer memleketlere nazaran ucuz olmakla beraber, Amerikan halkına pahalı gelmektedir (28).

Ucuz neşriyattan gayrı, A. B. D. deki muazzam kütüphaneler de halkın, para sarfetmeksizin fikrî seviyesini yükseltmesi hususunda büyük avantajlar sağlamaktadır. Halen A. B. D. de umumî kütüphanelerde yüzotuzaltı milyon civarında, okul kütüphanelerinde de ikiyüz milyon civarında kitap bulunmaktadır ki adedi cem'an dörtyüzelli milyona baliğ olmaktadır. Bu duruma göre, her sene şahıs başına üç kitap düşmektedir. Fakat kütüphanelere devam

(26) Laski, H.: a. g. e., s. 656 - 665

(27) Blanshard, Paul : a. g. e., s. 17 - 18

(28) Blanshard, Paul : a. g. e., s. 14

edenlerin sayısı pek az olup, halkın % 37 si kütüphanelere adım dahi atmamaktadır. Talebelere gelince, bunların yarısı kütüphanesi mevcut yerlerde yaşadıkları halde, ancak ellide biri kütüphanelere devam etmekte ve ekserisi tahsilleri sona erince bu itiyadlarını terketmektedirler. Halbuki Federal Hükûmet, kütüphaneleri mükemmelleştirmek ve bu sayede halkın fikrî seviyesini yükseltmek için muazzam gayretler sarfederek, her sene kütüphanelere bütçeden yedi ilâ sekiz milyon dolar tahsis etmektedir (29).

B) *Fikir ve Söz Hürriyeti*

İnsan, konuşmayı öğrendiğinden itibaren muhtelif otoritelerle çarpışmak mecburiyetinde kalmıştır. İnsan, evvelâ Tanrılar veya Tanrı ve kendisinin bunlarla olan münasebeti hakkında fikrini beyan etmiş, zamanın dinî ve dünyevî otoriteleri bunu tasvip etmediği için onu cezalandırmıştır. Socrates, Michael Servetus, Hugu Lotimer, William Thomas bu cürmün kurbanları olmuşlardır.

İnsan, fizikî âlem ve onun kanunlarına temas etmiş, hakikatleri belirtmek isteyince gene otoritelerle başı derde girmiştir. Galileo, hıristiyan akidelerine aykırı olarak, dünyanın güneşin etrafında döndüğünü söylediği için suçlandırılmış, kurtulabilmek için samimî kanaatlarını, gayısamimî bir şekilde inkâra mecbur kalmıştır. Tom Scopes, insanların maymunların torunu olduğunu söylediği için, Amerika'da, hem de XVIII. yüzyılda, cezalandırılmıştır.

İnsan, aşk, şiir ve şan'at hususunda da fikirlerini açıkça ifade-den menedilmiş, aksine hareket edenler cezalandırılmıştır. Ovid, İmparator August'ün gayriahlâkî telâkki ettiği bir tarzda Aşk İlâhesi'ne yazdığı şiirlerden dolayı 'Roma'dan sürülmüş, Ben Jonhson, İskoç'ları mizah konusu ettiği için hapse atılmış, Dimitri Shostakovich, musikiden kâfirce bir şekilde bahsettiği mülâhazasıyla Rus makamlarının husumetini celbetmiştir.

İnsan, kendini idare eden otoriteler hakkında fikir serdedince, bu onu, daha büyük tehlikelere maruz bırakmıştır. Günümüzde dahi, herkes ilim, din, sanat sahasında fikrini serbestçe beyan etmek hürriyetine kavuştuğu halde, siyasî nizamı tenkit etmekten çekinmekte, bunu yapanlar ise delice bir cesarete sahip telâkki edilmek-

(29) Blanshard, Paul : a. g. e., s. 26 - 28

tedir. Demek ki siyasî fikir ve kanaatları izhar hürriyeti uğrunda yapılan mücadele elân bitmemiştir (30).

Asrımızın en demokratik rejimine malik olan A.B.D. de, söz ve fikir hürriyetinin uzun ve şerefli bir mazisi vardır. Ekseri Amerikalı, söz ve fikir hürriyetinin demokratik tekâmülün temelini teşkil ettiği hususunda müttefiktir. Bağımsızlık Demeci, Haklar Beyannâmesi ve Federal Anayasa fikir hürriyetini, hükûmet tarafından korunması icap eden en mühim bir tabii hak olarak telâkki ve tesis etmiştir. Bu mukaddes ve devredilmez hakkın çoğunluğun rızasıyla dahi değiştirilemeyeceği kanaatı, Amerikan münevverleri arasında iyice kökleşmiştir (31).

First Amendment, «Kongre.. söz ve basın hürriyetini tahdit edecek hiçbir kanun yapamaz.» hükmünü vazederken, fikir hürriyetini, söz ve bilhassa siyasî kanaatları izhar hürriyetini kassetmiştir. Fakat acaba söz ve fikir hürriyeti mutlak olarak telâkki edilecek ve her doktrini ve meselâ diktatörlüğün müdafaası hakkını da tazammun edecek midir? Demokrasiyi, fikir ve ifade hürriyetini yıkmayı istihdaf eden bu gibi sözlere bütün demokratik hürriyetlerden istifade hakkı tanınacak mıdır? İşte A. B. D. de demokrasinin karşılaştığı en mühim müşkül budur (32).

Blackstone ve onun görüşünde olanlara göre, First Amendment herşeyi her yerde her zaman mutlak bir serbesti içinde söylemeyi istihdaf edecek şekilde tefsir edilmemelidir. First Amendment'in esas maksadı, herkese istediği şeyi söylemek hakkını temin etmektir. Fakat bundan, insanın söylediği sözlerden dolayı sonradan cezalandırılmaması neticesi çıkarılmamalıdır.

Bu anlayış, A. B. D. nin kuruluşu sırasında, Washington tarafından tâyin edilen hâkimlerin görüşüne uymaktadır. Demek ki First Amendment'in teminat altına aldığı söz ve fikir hürriyeti, Kongre'nin suç saymadığı hususlara mahsur olarak telâkki edilecek ve böylece, First Amendment son derece tahdit edilmiş bir söz hürriyetini garanti edecektir.

(30) Pfeffer, Leo : a. g. e., s. 58 - 59

(31) Bishop, Hilman M., Hendel, Samuel : Basic Issues of American Democracy. American Dilemma. New York 1951, 2. Ed. Appleton - Century Crofts Inc. s. 157 - 158

(32) Bishop, Hilman, M., Hendel, Samuel : a. g. e., s. 157 - 158

Fikir ve söz hürriyetini bu şekilde anlayan felsefenin esasını, insanların aslında kötü mahlûklar olduğunu ve tabiaten kendilerinden üstün olan idareciler tarafından kötülük yapmaktan menedilmeleri lâzım geldiğini kabul eden görüş teşkil etmektedir. Hamilton'a göre; Halk bir «hayvandır ve onun için en iyi şey hayvan gibi hareket etmek veya mümkün olduğu kadar hayvanlaşmaktır.» İnsan konuşmadığı müddetçe kendisini tehlikeden koruyabilir. Fakat mâlesef, tekâmülden geriye dötülememekte ve insanı konuşmaktan menedecek elverişli bir usul bulunamamaktadır. Bu sebeple konuşmak mecburiyetinde kalan insan, sözlerini mümkün olduğu kadar azaltmalı ve hayvanca mevzularla tahdit etmelidir. Mesele yemek, içmek, korunmak v. s. gibi. Hükûmete veya âmmeye taallûk eden meseleler hakkında fikir beyan etmekten kaçınmalıdır. Eğer idareciler hakkında mutlaka konuşacaksa, sözlerinin aleyhte değil lehte olması sağlanmalıdır. Hükûmetin gayesi, sulh ve sükûnu, halkın parçalayıcı insiyaklarından korumaktır. Halka, hükûmeti tenkit etme hakkı tanımır, bu, büyük bir felâketi mucip olur (33).

Hamilton'la John Marshall'ın üzerinde uyuştukları bu görüş, siyasî hayatta tutunamamış, aynı görüşü benimseyen Fëderalist'ler 1800 seçimlerinde iktidardan düşmüşlerdir.

Böyle bir anlayışın, Rousseau'nun, romantizmi ve içtimaî mukavele hakkındaki fikirleriyle yetiştirilen neslin tabiatına uymıyacağı aşikârdır. Esasen Bağımsızlık Demeci, yukarda zikredilen felsefeye tamamen zıt bir felsefeden; insanların kötü değil, iyi olarak doğduğunu, hükümetlerin halk tarafından kurulduğunu, bu sebeple efendi değil, aksine halkın hizmetkârı olduğunu ve hükümetin kendisine tanınan iktidarı içtimaî mukaveleye uygun bir şekilde istimal etmediği takdirde despot olacağını kabul eden felsefeden neşet etmiştir. Bu felsefeye göre, âmme meselelerini münakaşa etmek, insan için sadece bir hak değil bir vazifedir ve hükümeti ve mensuplarını tenkit etmek, hükûmete tevcih edilen kudretin sistimalini de önler. Bu felsefenin A. B. D. deki meşhur temsilcisi Jefferson'dur.

Hamiltonculara ve Federalistlere göre, siyasî fikirleri beyan, ancak âdilliği aşikâr, doğruluğunun isbatı mümkün ve iyi niyetle

(33) Pfeffer, Leo : a. g. e., s. 60 - 62

hareket edildiği sabit olan hallerde makbul ve cezadan muaftır. Jefferson ve muakkiplerine göre, fikir ve söz hürriyeti mutlak olup, hükümetin bu hürriyete vazettiği bütün tahditler şüpheyle karşılanmalıdır.

Jefferson ve taraftarları, hakikatle hatanın mücadelesine müdahale edilmediği takdirde, hakikatin daima galip geleceğine, fikirlerin açık ve serbest mücadelesinin daima faydalı neticeler husule getireceğine inanırlar (34). Bunlara göre, First Amendment söz hürriyetini mutlak olarak vazetmiştir. Bu sebeple, hükümet, meşru olarak, kelime ve sözlerle değil, ancak kendi fiilleriyle ilgilenebilir. Medenî bir hükümet, ancak sulh ve nizama aykırı fiiller ika edenlere müdahale etmekle vazifesini ifa etmiş olur.

Demek ki hükümet, ancak gayrı kanunî fiilleri cezalandırabilecek, bu fiillere sebep olan sözlere müdahale edemeyecektir. Abraham Lincoln, bu mülâhazaya karşı pek haklı olarak «Vazifesini ihmal eden basit bir asker çocuğu öldürebileceğim, buna mukabil onu, vazifesini ihmale teşvik eden hilekâr bir tahrikçinin saçının tek teline dokunamayacak mıyım?» diye sormuştur (35).

A. B. D. de söz ve fikir hürriyetinin bu günkü telâkkisi yukardaki iki müfrit görüşe ittiba edilmiyerek, daha mutedil bir şekilde kabul edilmektedir. Umumî kanaata göre, First Amendment'in teminata bağladığı fikir ve söz hürriyeti, doğrudan doğruya veya dolayısıyla ânme menfaat ve alâkalarına taallûk ettiği takdirde korunacak, fakat hususî maksat ve menfaatlara taallûk eden sözler, her durumda First Amendment'in teminatını talep edemeyecektir (36).

Burada üzerinde durulması icap eden bir nokta daha bulunmaktadır. Acaba A. B. D. de «söz» den ne kastedilmektedir? Umumiyetle kabul edildiğine göre, First Amendment'in teminata bağladığı söz hürriyeti, fikirlerin serbestçe ifadesi veya fikirlerin serbestçe teatisidir. Sarfedilen her kelime «söz» mefhumuna dahil edilmemelidir. Bu anlayış, 1942 de Chaplinsky New Hampshire dâvasında açıkça belirtilmiştir. Bu dâvada Chaplinsky adlı bir ya-

(34) Pfeffer, Leo : a. g. e., s. 62 - 64

(35) Pfeffer, Leo : a. g. e., s. 69

(36) Meiklejohn, Alexander : Free Speéch. New York 1948, Harper and Brothers., s. 94

hudi, dinine ait bazı broşürlerin dağıtılmasına mani oldukları için polislere «faşistler» diyerek hakaret etmiş ve mahkemeye verilerek mahkûm edilmişti. Yüksek Mahkeme bu kararı tasdik ederken, First Amendment'in tahkirâmiz veya kavgaya müteallik kelime ve sözleri korumadığını, fikirlerin ifade ve teatisi sayılamıyan böyle beyanların «söz» olarak kabul edilemeyeceğini açıklıyarak, karşındaki şahısları herhangi bir hususta ikna değil, incitmek ve onlara iftira etmek maksadını güden beyanların cezaya müstahak olacağına karar vermiştir.

Yüksek Mahkeme, 1931 de Stromberg v. California dâvasında verdiği bir kararla da, yalnız şifahî beyanların değil, ses organları hattâ okumayla dahi ilgisi olmıyan hareket ve davranışların da bir fikri ifade ettiği takdirde «söz» hürriyetine tanınan teminattan istifade edeceğini göstermiştir. Bu dâvanın mevzuu şu idi : Bir çocuk kampında, kamp organizatörü, her sabah bayrak direğine, aynı zamanda A. B. D. deki Komünist Partisi'nin de bayrağı olan Sovyet Rusya bayrağını çektiyordu. Bunun üzerine, dâvahı, organize hükümete karşı, bir işaret, sembol veya alâmet kullanmayı yasak eden kanun mucibince itham edilerek mahkemeye verilmiş ve mahkûm olmuştu. Yüksek Mahkeme, bayrağın teşhirinin siyasî bir fikir mücadele ve münakaşasını teşkil ettiğini, bir sembolün teşhirinin, kelimelerle ifade edilen beyanlar kadar, fikirlerin muhabere ve mübadelesini sağlıyabileceğini belirterek, kamp organizatörünün hareketinin, söz hürriyetine tanınan teminattan istifade edebileceğine karar vermiştir.

Yüksek Mahkeme, muhtelif dâvalarda, First Amendment'i tefsir ederken «sükût etme» yi ve hattâ «siyasî konuşmaları dinlemeyi» de «söz» telâkki ederek, First Amendment'in söz hürriyetine tanıdığı teminattan istifade edeceğini belirtmiştir (37).

C. Basın Hürriyeti

First Amendment, Federal Hükümetin haber alma vasıtalarını kontrol veya tahdit etmesini menetmiştir, hernekadar, federe devletler için bu sahada mükellefiyet vazetmemişse de, bu devletlerin ekseriyeti kendi anayasalarında söz ve basın hürriyetini garanti altına alacak hüküm ve kayıtlar kabul etmişlerdir. Meselâ, West Vir-

(37) Pfeffer, Leo : a. g. e., s. 65, 67

ginya Anayasası'na göre, hiçbir kanun, söz ve basın hürriyetini tahdit edemez. fakat Teşri Organ müstehcen kitap, yazı veya resimlerin neşrini ve satışını menetmek üzere uygun cezalar vazedebilir ve iftirayı mutazammın neşriyatı da cezalandırabilir. New York Anayasası'na göre, her vatandaş kendisine tanınan hakkı suistimâl etmeksizin her mevzuda serbestçe konuşabilir, yazabilir ve bunları neşredebilir (38).

Bununla beraber, federe devletlerin söz ve basın hürriyeti sahasında kendilerini tahdit etmeleri kâfi görülmiyerek 1868 de kabul edilen Fourteenth Amendment'le (14. Tadil), söz ve basın hürriyeti sahasında, First Amendment'le sağlanan teminat, federal sahadan federe sahaya intikâl ettirilmiştir. Bu Tadil'e göre; «Üye devletlerden hiçbiri, Birleşik Devletler vatandaşlarının dokunulmazlık ve imtiyazlarını tahdit eder mahiyette kanunlar yapıp tatbik edemeyecektir. Kimse, normal usuller dışında üye devletler tarafından hayat, hürriyet veya malından mahrum edilmeyecektir.» Yüksek Mahkeme de verdiği birçok kararlarda, First Amendment'le federal hükümete karşı teminat altına alınmış olan söz ve basın hürriyetinin, Fourteen Amendment'de zikredilen hak ve hürriyetler içinde mündemiç bulunduğu yolunda içtihat ederek, söz ve basın hürriyetini federe devletler tarafından tahdit edilmesini önlemiştir (39).

A. B. D. de basın hürriyetine büyük bir ehemmiyet verilmektedir. Jefferson'un vaktiyle söylemiş olduğu «benden gazetesiz bir hükümet veya hükümete gazete hakkında karar vermeme istenseydi, ikincisini tercih etmekte bir an tereddüt etmezdim.» sözleri bu durumu pek veciz bir şekilde ifade etmektedir (40).

Anayasa'nın basın hürriyetine sağladığı teminat, hükümet makamlarının harb ve fevkalâde hâller haricinde, basını tahdit ve tatil edebilmelerini hemen hemen imkânsız kılmıştır. Fakat her memlekette olduğu gibi, A. B. D. de de, basın hürriyeti mutlak olmayıp, harb ve fevkalâde haller haricinde de tahdit edilmekte ve bu

(38) Freedom of Information. Vol. I, New York 1950, United Nations Publication, s. 21 - 22

(39) Tesal, Dr. Reşat : A. B. D. nin Basın ve Yayın Rejimi. AD 1950, No : 3, s. 328

(40) Hughes, Frank : a. g. e., s. 3 - 4

durum Anayasa'ya aykırı telâkki edilmemektedir. Bu tahditler şu dört grup içerisinde toplanmıştır :

1) Fertleri iftira ve hakarete karşı korumağı istihdaf eden tahditler,

2) Cemiyeti müstehcen neşriyata karşı korumak üzere konan tahditler,

3) Devleti dahili karışıklıklara karşı ve

4) Devleti hariçten gelecek tecavüzlere karşı korumak üzere konan tahditler.

Yüksek Mahkeme vermiş olduğu birçok kararlarda, bu dört grupta hülâsa edilen tahditlerin, hangi hallerde tatbik edileceğini göstermiştir. Buna göre, basın tahdit edilebilmesi için her hâdisede söz ve yazıların, kongrenin bizzat önlemesini icap ettirecek kötülükte açık ve halen mevcut bir tehlikeyi vücade getirebilecek şekilde sarfedilmiş olup olmadıklarının araştırılması lâzımdır (41).

A. B. D. deki kanunî mevzuata göre, her vatandaş, devletin müdahalesi olmaksızın haberleri alma ve neşretme haklarına sahiptir. Gazetelerin muhabirleri dünyanın her tarafına yayılmış olup, topladıkları haberleri radyo ve telsiz vasıtasıyla idarehanelerine, bunlar da günü gününe okuyucularına bildirirler. Bazen Press Association haberleri bizzat kendisi toplayarak gazete idarehanelerine aynı zamandan gönderir (42). Basın ve yayın organlarına dışarıdan getirilen havadis ve haberlerin memlekete sokulmasında herhangi bir gümrük tarifesi, kontenjan kaydı veya malî bir kontrol ve mükellefiyet atbik edilmemektedir. Ayrıca, haberlerin sansürü diye bir şey de mevzubahis değildir. Harp zamanında kurulmuş olan «Sansür Dairesi» 15 Kasım 1945 de ilga edilmiştir (44).

A. B. D. de, basın hürriyetine müteallik meseleler, sık sık ele alınarak ilmî araştırmalar yapılmakta ve neticeden efkârı umumiye haberdar edilmekte, böylece basın hürriyetinin ehemmiyeti tebarüz ettirilmektedir. Burada, basın hürriyeti sahasında son sene-

(41) Freedom of Information Vol. I, s. 22

(42) Cooper, Kent : a. g. e., s. 69, 213

(44) Freedom of Information Vol. I, sh. 139

lerde yapılan bir teşebbüsten bahsetmek istiyoruz. 1943 senesinde Life dergisinin sahibi Henry R. Luce'un teşebbüsü, Time ve Fortune dergisinin desteklemesiyle, içersinde çeşitli üniversite profesörlerini, fikir ve iş adamlarını toplıyan ve gayrı resmî bir teşekkül olan «Basın Hürriyeti Komisyonu» (The Comission on Freedom of the Press) kurulmuştu. Komisyon üyeleri, Chicago Üniversitesi'nden Prof. Robert M. Hutchins tarafından seçilmiş liberal fikirli şahıslar olmakla beraber, şayanı eseftir ki, Mr. Luce'un menfi faaliyetleri neticesinde, içlerinde basın hayatına has problemleri çözmek hususunda en salâhiyettar mevkide bulunan gazetecilerden bir teki dahi mevcut değildi. Bu sebeple Komisyon'un raporu doğru ve şayanı dikkat tavsiyeleri havi olmakla beraber, birçok hususlarda hata yapmış, halk ve basın mensupları arasında infial uyardırmıştır (45).

Rapor, hür fakat «mesul» bir basın üzerinde ısrar ederek, bu basının vazifelerini şöyle belirtmişti :

1) Basının ilk vazifesi, gündelik havadisleri hakikakate uygun, kolay anlaşılır bir şekilde aksettirmek, muhabirlerini, haberlerin sıhhat derecesini tâyin edebilecek iktidarda dikkatli ve titiz olanlar arasından seçmektir.

2) Basının ikinci vazifesi, hâdis ve fikirlerin tefsiri ve tenkid-i hususunda bir mübadele sahası teşkil etmesidir. Bir cemiyette hasıl olan fikirler, hâdiseler çeşitli zaviyelerden ve halkın gözü önünde incelenmelidir. Bu sebeple iyi bir basın, zıt fikir ve cereyanlara azamî imkân vermelidir. Bugün gazetelerin tesir sahası son derece genişlemiş bulunduğundan, kendi görüş ve kanaatlerine uygun olmayan fikirleri neşretmiyen bir gazete, bu fikirlerin efkârı umumiye ulaşmasına mani olacağı cihetle, basın hürriyetini baltalamış olur.

Ayrıca, basın, müdafaa ettiği fikirlerin kaynaklarını da mümkün mertebe tebarüz ettirmelidir ki, okuyucu bu sayede fikirleri kıymetlendirmek imkânına sahip olabilsin.

3) Basının üçüncü vazifesi, cemiyeti teşkil eden sosyal grupları mümkün olduğu kadar ihata eden bir ifade vasıtası haline gelmektir. Bugün haberleşme vasıtaları, bilhassa gazete karikatürleri

(45) Cooper, Kent : a. g. e., sh. 177

ve temsili resimler, vatandaşların, muayyen sosyal sınıf ve gruplar hakkında muayyen telâkkilere sahip olmasını temin ettiğinden, hakikate uygun olmalıdırlar. Aksi takdirde cemiyet mensupları, kendi cemiyetleri hakkında yanlış fikir ve zanlara sahip olurlar.

4) Basının dördüncü vazifesi, cemiyetin gaye ve kıymetlerini arz ve tebellür ettirmesidir. Bu, basının hâdise ve fikirleri tenkit ederken, mümkün olduğu kadar, cemiyetin gayelerini ve bu istikametteki çalışmalarını aynı nisbette samimî olarak belirtmesiyle temin edilebilir. Ayrıca basın, grup ve kitle eğitimi hususunda en müessir vasıtalarından birisidir. Bu itibarla, kendisinde iyi bir terbiyecinin haiz bulunması gereken mesuliyet duygusu olmalıdır.

5) Basının sonuncu vazifesi de, bugünkü modern ve mûdil cemiyetin mensuplarında bulunması iktiza eden gündelik bilgileri temin etmesidir (46).

Komisyunun zikrettiği hususlardan bir kısmı hakikaten doğrusa da, büyük bir kısmı tenkit edilmiştir. Tenkitlerin sıklet merkezini «mesul bir basın» tavsiyesi teşkil etmektedir. Buna, mesul bir basından bahsetmek, basın vasıtaları üzerinde hükümetin kontrolünü istemek demektir diye itiraz edilmektedir (47). «Basın hürriyeti tehlikeli midir?» sorusuna «Evet» cevabını vermek, basın hürriyetinin, basının memleketi idare eden partinin siyasetini tenkit etmeğe başlayınca nihayete ereceğini peşinen kabul etmektir (48). «Hürriyet» i «mesuliyet», «hak» kî «vazife» karşılığı olarak anlamak, diktatörce bir zihniyeti ifade etmektedir. «Bir şey için hürriyet» veya «bir şeyden dolayı hürriyet» hürriyet demek değildir. Tanzim etmek kudreti sükûtu, mesul kılmak kudreti de hürriyetin yokluğunu intaç eder. Hürriyetin cevheri, lütfun cevherine benzer, zorlanamaz. Hürriyet ya mevcuttur veya değildir, mevcut ise mesuliyet ve müdahale ile kabili telif olamaz.

Hükümetin basına müdahalesi asla caiz değildir. Çünkü ona bu sahada salâhiyet tanımak tiranlığa müncer olur. Nitekim Faşizm ve Komünizm, basın mesul, olduğu ve «bütün halka» hizmet ettiği takdirde «hür» dür demekte, «bütün halk» tan ise merkezî hü-

(46) Dönmezer, Prof. Sulhi : Matbuatın Beş Vazifesi. Yeni Sabah 29.3.1951

(47) Cooper, Kent : a. g. e., sh. 178

(48) Cooper, Kent : a. g. e., sh. 295

kümet murat edilmektedir. Bundan anlaşılacağı veçhile, Faşizm ve Komünizmin hüküm sürdüğü memleketlerde, basın hükümete hizmet ettiği veya onun kontrolü altında bulunduğu zaman «hür» olabilmektedir (49). Halbuki basın hürriyetinin hakiki manâsı, basının hükümetten tamamen ayrı olması ve her insanın fikrini serbestçe efkârı umumiyeye arz edebilmesidir. Hükümet, cemiyeti, bir ferdin fikirlerine karşı, diğer fertlerin haklarını incitmeksizin asla koruyamaz. Bu husus göz önünde bulundurularak, hükümetin basına her türlü müdahalesi önlenmeli, basın tamamen bağımsız olmalıdır (50).

Yukarıya aldığımız tenkitlerden, Komisyonun raporunun A. B. D. de münevverler ve basın mensupları tarafından, basın hürriyetinin tahdidini tazammun ettiği şeklinde anlaşıldığını, bu sebeple de hoş görülmediğini anlıyoruz. Amerikan basını, karakteristik hususiyeti olan - ve Amerikanizm adı verilen - milliyetçiliğinden ötürü, ancak fertleri hiyanete ve ayaklanmağa teşvik eden yazıların tahdit ve menedilmesine cevaz vermekte, bunun haricinde hiçbir tahditle kayıtlanmak istememektedir (51).

D) Yayın Hürriyeti

a) *Radyo ve Televizyon*: Herhangi bir Amerikan vatandaşı, basının tuttuğu yoldan veya gazetesinin gidişatından memnun olmadığı takdirde gazetesini veya dergisini değiştirmekte muhtardır ve kâfi miktarda paraya malikse, kendisi bir matbaa kurarak arzu ettiği gibi neşriyat yapabilmektedir. Fakat radyo ve televizyon mevzuunda aynı serbesti mevzubahis olamaz. Çünkü, fizikî zaruretler (radyo dalgalarının tesbiti gibi) radyo ve televizyon istasyonlarının adetlerini tahdit etmektedir (52). Bu zaruretten dolayı bir radyo veya televizyon istasyonu tesis edebilmek için Federal Muhabere Komisyonu'ndan (Federal Communications Commission) lisans almak mecburiyeti vazedilmiştir (53). Yüksek Mahkeme de verdiği bir kararda, radyonun diğer ifade vasıtalarından farklı olarak,

(49) Hughes, Frank : a. g. e., sh. 329

(50) Hughes, Frank : a. g. e., sh. 5 - 6

(51) Blanshard, Paul : a. g. e., sh. 110 - 111

(52) Pfeffer, Leo : a. g. e., sh. 140

(53) Freedom of Information Vol. I, sh. 73

bünyesi itibariyle herkesin emrinde bulundurulamayacağını, bu sebeple hükümetçe hususî bir düzene bağlanmasının zarurî olduğunu kabul ederek, lisans sistemine cevaz vermiştir (54).

A. B. D. de radyo televizyon yayınlarının nihai kontrolü Federal Hükümete ait bulunmakta ve bu kontrol Federal Muhabere Kanunu (Federal Communications Act) ile sağlanmaktadır.

İki istisna haricinde, adedi altıyüz civarında bulunan radyo ve televizyon istasyonları hususî şahıs ve teşebbüslere aittir. İstisnalar ise şunlardan ibarettir: 1) Bazı verici istasyonlar belediyelerin, devlet müesseselerinin ve bilhassa üniversitelerin idaresi altında faaliyette bulunmaktadır, 2) Federal Hükümet, yabancı memleketlere hitaben yapılan denizaşırı, yüksek tevettürlü yayınlardan birçoğunu Dış İşleri Bakanlığı vasıtasıyla bizzat idare etmektedir (55).

A. B. D. de hiçbir gazete, hâdise ve vakıaların muhtelif cephelelerini ve kendi fikirlerine aykırı fikirleri okuyucularına arz etmeğe zorlanamaz. Bu sebeple gazetesinden memnun olmayan okuyucu da onu değiştirebilir. Fakat bu durum, yukarıda arzettiğimiz gibi, fizikî zaruretler sebebiyle radyo ve televizyon yayınlarında mümkün olamamaktadır. İşte bu sebeple, Federal Muhabere Komisyonu, âmme menfaat ve ihtiyaçlarını gözönünde bulundurarak radyo ve televizyon yayınlarının efkârı umumiyeye zıt görüşlerin de aksettirilmesini veya bu zıt görüşlere, programlarda eşit saatler ayrılmasını, hiç olmazsa bir görüşün müfrit şekilde aksettirilmemesini karar altına almıştır. Fakat, radyo ve televizyon istasyonları, Komisyonun bu kararından şikâyet etmektedirler. Onlara göre, Komisyon bir trafik idaresi gibi olmalı ve bir nevi teknik uzuv durumunda kalmalıdır. Lâkin bütün mahkemeler, Komisyonun kararını müttefikan tasvip eder görünmektedirler. Yayın dâvalarının, Yüksek Mahkemeye gitmemesinin bir sebebi de muhtemelen, mahkemelerin bu durumudur (56). Radyo ve televizyon yayınlarından en çok tutulanları, zıt fikir ve kanaatlerin münakaşalarını muhtevi bulunanlar olduğuna göre, halkın da Komisyonun kararını tasvip ettiği anlaşılmaktadır.

(54) Tesal, Dr. Reşat : a. g. e., sh. 329

(55) Laski, H.: The American Democracy., sh. 697
Tesal, Dr. Reşat : a. g. e., sh. 330

(56) Pfeffer, Leo : a. g. e., sh. 143

A. B. D. de radyo ve televizyon yayınlarının karakteristik hususiyeti, «status quo» nun muhafazasına itina gösterilmesi, Kilise ve Vatikan'a çatmamağa ve hıristiyanlığın hatalarına temas etmeğe azamî surette dikkat edilmesi olarak hülâsa edilebilir (57).

E) Sinema :

Sinema stüdyoları, radyo ve televizyon istasyonlarının aksine, matbaalar gibi, kâfi derecede parası olanlar tarafından tesis edilmekte veya satın alınabilmektedir. Zira bu sahada hükümetin, fizikî zaruretlere dolayısıyla müdahale ve müsaade salâhiyeti bahis mevzuu değildir. Ayrıca, First Amendment, kitap ve gazetelerin neşri için önceden izin alınmasına cevaz vermediğinden, filimlerin de önceden teşhir izni alması bahis mevzuu değildir. Fakat Yüksek Mahkeme 1915 de Mutual Film Corporation v. Industrial Commission of Ohio dâvasında, filimlerin basın ve âmme efkârının bir organı olmadığı mülâhazasında bulunarak, filimcilerin, film çevirmek ve teşhir etmek hususunda müsaadeye tâbi tutulabileceklerine karar vererek First Amendment'i yersiz olarak ihlâl etmişti. Bu karara sebep, belki de 1915 de sinemanın henüz inkişaf devresinde olması ve bir mesele teşkil edecek durumda bulunmaması idi. Nitekim gazeteler de, bu dâva münasebetiyle, filimlerin kâr için yapılan bir şey olduklarını ileri sürerek, First Amendment'in himayesinin mevzuu bahis olamayacağını yazmışlardı. Çünkü o zamanlar sinemanın bilgi, fikir ve sanatın bir yayım vasıtası olduğu bilinmiyordu ve alelâde bir temaşa vasıtası telâkki ediliyordu (58).

Günden güne gelişen sinema, II. Cihan Harbinden sonra kitle muhaberesinde olgun bir vasıta halini alarak, sosyal hayatta mühim roller ifa etmeğe başlamıştır. Aşıkârdır ki, normal bir seyirci, ekranda seyrettiği resimlerin hakikatte cereyan etmediği şuuruna vakıftır; bununla beraber, filimler seyircinin fikirleri, davranışları, itiyadları ve moda telâkkisi üzerinde müessir olmaktadır (59). Artık A. B. D. de filimler, sadece bir eğlence değil, daha ziyade kitlenin eğitimini ve fikir muhaberesini sağlıyan müessir bir vasıta olarak telâkki edilmektedir (60). Böylece 1952 senesinde, 1915 de

(57) Laski, H.: The American Democracy., sh. 701, 704, 707 - 708

(58) Pfeffer, Leo : a. g. e., sh. 143

(59) İnglis, Ruth : Freedom of the Movies, Chicago 1947, The University of Chicago Press, sh. 2, 23

(60) İnglis, Ruth : a. g. e., sh. 11 - 12

Yüksek Mahkeme tarafından verilen kararın hükmü kalmamıştır. «Ten Days», «That Shook the World», «Grapes of Wrath», «Bloç-akde», «All Quiet on the Western Front» ve buna benzer bazı ehemmiyetli filimler, efkârı umumiyenin alâkadar bulunduğu fikirlerin naklinde müessiriyetini göstermiş, komünizm hakkındaki araştırmaların ekrana aksiyile, filimlerin bugünkü ehemmiyeti iyice anlaşılmuştur. 1952 de Yüksek Mahkeme'nin «The Miracle» dâvası münasebetiyle, 1915 deki kararının aksine karar vermesi de bu durumu açıkça göstermektedir. Dâvaya sebebiyet veren «The Miracle» filminin mevzuu şu idi : Basit bir İtalyan köylü kızı, Saint Joseph'e benzettiği bir yabancından hamile kalır ve doğan çocuğunu ulûhiyetten kazandığına inanır. Bu filmin gösterilmesi için New York Eğitim Dairesi (Department of Education) evvelce ruhsat verdiği halde, filmin teşhiri üzerine, Kardinal Spelman'ın liderliğindeki Katolik Kilisesinin itirazları üzerine ruhsatı geri almıştı. New York eyaletince kabul edilen bir statüye göre, Eğitim Dairesi, gayri ahlâki, bozguncu, suça tahrik edici ve mukaddesata hürmetsizlik eder mahiyetteki filimlerin teşhirine müsaade etmemek salâhiyetini haizdi. İşte bu sonuncu sebep ileri sürülerek, The Miracle'm teşhiri yasak edilmişti. Dâva Yüksek Mahkeme'ye gelince, ileri sürülen sebep kabul edilmemiş, filimlerin First Amendment'in teminatından istifade edebileceklerine karar verilmiş, bu ve buna benzer diğer dâvalarda filimlerin teşhirden evvel sansürünün ve teşhirinin yasak edilmesinin Anayasa'ya aykırı olacağı belirtilmiştir (61).

A. B. D. de başlangıçta üç film şirketi (Edison, Biograph, Vitagraph), mahdut sayıda artist ve aktrist bulunmasına mukabil, bu gün pek çok flim şirketi (M. G. M., Warner Bros, 20th Century Fox, Columbia v. s.), binlerce flim yıldızı, figuran, rejisör, prodüktör mevcut olup teknik son derece gelişmiştir (62). Adedi yirmibini aşan sinemalara, her hafta milyonu müteceviz seyirci devam etmektedir. Günden güne gelişen film sanayii, Amerikan endüstrisinin mühim bir kolu haline gelmiştir (63).

Filimlerin mutlak bir serbesti içinde çevrildiği sanılmamalıdır. Filimlerin, 1927 de kabul edilen The Motion Picture Production Code' da teker teker zikredilerek, «gösterilmesi memnu» veya «dik-

(61) Pfeffer, Leo : a. g. e., sh. 143 - 146

(62) İngiliz, Ruth : a. g. e., sh. 127 (Teferruat için bak sh. 131 - 138)

(63) Laski, H.: The American Democracy., sh. 682

kat edilmesi icap eden» hususların nazarı itibare alınarak çevrilmesi gerekmektedir. Bunlar suçluların sempatik olarak gösterilmemeleri - veya cezalarını çekmeden normal hayatlarına devam ettirilmemeleri -, aşk sahnelerinin müstehcen ve tahrik edici bir şekilde teşhir edilmemeleri v. s. gibi yasaklardan ibarettir (64). Flimlerde, kanunî yasaklar kadar sosyal yasaklara da dikkat edildiğinden, ferdiyetçiliğe bilhassa ehemmiyet verilmektedir. Flimlerin mesut bir sonla (Happy End) nihayetlendirilmesine de itina edilmektedir, ayrıca, «Amerikan hayat tarzı» en ince teferruatına kadar ve şaşaalı bir şekilde seyirciye sunulur, kilise, asla sosyal tekâmüle mani, ilmî ilerlemenin düşmanı ve müsamahasız bir merci olarak arzedilmez. Flimlerin Amerikalı kahramanları, sade, enerjik, dürüst, yabancılar ise umumiyetle tembel karakterli, maksatlarına eğri yollardan ulaşmayı tercih eden, fikrî seviyeleri Amerika'lılara nazaran düşük kişiler olarak aksettirmektedir. Hülâseten söylemek icap ederse, Amerikan flimcileri «satus quo» yu muhafaza arzusunda olup, ilerlemenin ancak ferdi gayretlerle mümkün olacağı tezini desteklemektedirler (65).

3. Haber Alma Hürriyeti ve Yüksek Mahkeme

A. B. D. de hemen her hürriyet sahasında olduğu gibi, haber alma sahasında da Yüksek Mahkemeyi bir müdafaa merci olarak görmekteyiz. Fakat Yüksek Mahkemenin de bu hürriyeti anlayışı mutlak olmayıp, makûl ölçüler dahilinde kalmak şartıyla himayeye şayan telâkki etmektedir.

Burada Yüksek Mahkemeden bahsetmemizin sebebi, A. B. D. de hakikaten yüksek bir mevkii haiz olması ve efkârı umumiyeyi temsil etmesinden dolayıdır. Birkere, Federal Anayasa, bu Mahkeme tarafından işlenmiş, yoğrulmuş ve geliştirilmiş olup, temsil ettiği demokratik ruh ve hususiyetleri ona borçludur. Bundan dolayıdır ki «Anayasa, Yüksek Mahkeme ne derse odur» sözü, Amerika'da Federal Anayasanın en güzel tarifi olarak kabul edilmektedir. Hakikaten Yüksek Mahkeme, sadece Anayasayı tefsir salâhiyeti ile mücehhez olmakla kalmayıp, Kongrenin tasarruflarını da iptal salâhiyetini haizdir. Öyle ki, Kongre, Yüksek Mahkemenin muvafakıyla kanun yapmak durumundadır. Çünkü, Mahkeme, Anayasaya

(64) İnglis, Ruth : a. g. e., sh. 25

(65) Laski, H.: The American Democracy., sh. 684 - 689

aykırı telâkki ettiği kanunları tatbik etmiyerek, bunlara kanun sıfatının tanınmamasına sebep olmaktadır (66).

Yüksek Mahkeme haber alma hürriyeti sahasında gerek İngiltere'deki basın ve söz hürriyeti anlayışını örnek alarak gerekse efkârı umumiyenin tesirinde kalarak, kararlarını gün geçtikçe daha geniş ve modern bir anlayışa istinat ettirmektedir. Son zamanlarda basın dâvaları münasebetiyle verdiği kararlarında, topluluğun selâmetinin hükümete karşı yapılan dostça veya düşmanca tenkilerin müsamaha ile karşılanmasına bağlı olduğunu; fikir hürriyetinin mevcut olduğu her cemiyette, aşırı müsbet veya aşırı menfi her türlü görüşe yer vermek gerektiğini; basın ve söz hürriyetinin iktidarın ve devlet icraatının murakabesini mümkün kılan müessir bir kuvvet olarak kabul edilmesi lâzım geldiğini belirtmesi bu durumu açıkça göstermektedir.

Yüksek Mahkemenin kararlarında Blackstone'un fikirlerinin de müessir olduğunu görmekteyiz. Blackstone'a göre : «demokratik bir sistemin mevcut olabilmesi için basın ve söz hürriyeti şarttır. Cemiyet içerisinde her insanın, söz ve yazı ile, düşündüklerini, hissettiklerini serbestçe ifade etmek hürriyeti tam olmak gerekir. Fakat bu serbesti, suç mahiyetini iktisap edecek şekilde ifade edilmiş söz ve yazılardan dolayı cezasız kalmayı icap ettirmez.» Basın ve söz hürriyetinden anlaşılması gereken şey, sadece basının önceden tahdide tâbi tutulmamasıdır. Basını önceden müsaade ve tahdide tâbi kılmak demek, ifade hürriyetini bir tek şahsın veya muayyen birkaç şahsın keyfine tâbi kılmak demek olur ki, müsaade vermek mevkiinde olanlar, sahip buldukları geniş takdir salâhiyetini, bilerek veya bilmeyerek cemiyet aleyhine olacak şekilde suistimâl edebilirler.

Bu sebeple en iyi çare, herkesi düşündüğü, hissettiği şeyleri izhar ve ifade hususunda serbest bırakmak, fakat aynı zamanda onlara bu serbestiden dolayı mesuliyet tahmil etmektir. Böylece fertlerin ifade hürriyeti takyid edilmemiş, fakat suistimâl edilerek cemiyeti izrar ettiği takdirde müeyyidelere bağlanarak cemiyet tarafından cezalandırılabilir hale konmuş olur (67).

(66) Arsel, Dr. İlhan : Amerikan Anayasası ve Federal Yüksek Mahkeme. Ank. 1958, Güzel Sanatlar Mat., sh. 25

(67) Arsel, Dr. İlhan : a. g. e., sh. 209

Bunlardan anlaşılacağına göre, Yüksek Mahkeme haber alma hürriyetinin, ancak istisnâî hallerde ve âmme menfaati hakikaten ihtiyaç gösterdiği durumlarda takyidini kabul etmektedir. Bunun için de şu kıstaslara baş vurmaktadır : «Kötü temayül kıstası» «Açık ve halen mevcut tehlike kıstası».

Kötü temayül kıstasına göre, kaza organı, siyasî fikir ve kanaatleri izhar hakkının kullanılması halinde, şiddet veya gayrı kanunî fiiller zuhur edeceği kanaatine vardığı takdirde, First Amcndment artık bu hakkı himaye edemez. 1925 ve 1927 senelerinde Gitlow v. People of New York ve Whitney dâvalarında Yüksek Mahkeme hâkimlerinin ekseriyeti, herhangi bir doktrin veya «cezrî harekete teşvik mahiyetinde olmıyan akademik münakaşanın» neşrinin yasak edilemeyeceğini kabul etmiş, fakat «tek bir ihtilâl kıvılcımının yangına vücut verebileceğini», bu sebeple hükümetin, bu kıvılcımın ateşe sebep vermesini veya yangının genişlemesini beklemeksizin onu söndürebilmek hakkını haiz olduğunu ileri sürmüşlerdir. Bundan anlaşıldığına göre, kelimelerin mahiyeti araştırılacak ve kötü olduğu anlaşıldığı takdirde cezalandırılacaktır (68).

Açık ve halen mevcut tehlike kıstasına gelince, ilk defa Yüksek Mahkeme hâkimlerinden Holmes tarafından Schenk v. United States dâvası münasebetiyle ifade edilmiştir. Holmes Mahkeme nâmına konuşarak şöyle demişti : «Müdafilere sirkülerde belirtilmiş hususları bir çok yerlerde ve alelâde zamanlarda söylemelerinin onların Anayasa gereğince haiz oldukları haklarını teşkil ettiğini kabul ediyoruz. Ancak her fiilin vasfı ika edildiği ahvale tâbidir... Her dâvada mesele, kelimelerin, Kongre'nin önleme hakkı bulunduğu esaslı kötülükleri tevliid etme bakımından açık ve halen mevcut bir tehlike doğurabilecek mahiyette olup olmadıkları ve böyle ahvalde kullanılıp kullanılmadıklarıdır. Bu bir yakınlık ve derece meselesidir. Bir millet harbde iken barış esnasında söylenebilecek bir çok sözler o milletin gayretine engel teşkil edebilir ki insanlar çarpışıkça söylenmelerine tahammül edilmez ve hiçbir mahkeme onları herhangi bir anayasa hakkının himayesi zımında mütalâa edemez.» (69).

(68) Lütem, Dr. İlhan : a. g. e., sh. 26

(69) Lütem, Dr. İlhan : a. g. e., sh. 26

Blanshard, Paul : a. g. e., sh. 40 - 41, 51

Meiklejohn, A.: a. g. e., sh. 30

Bir çok dâvalarda tatbik edilen bu kıtası Holmes, geniş ve isabetli bir şekilde anlamış, fakat bir çok dâvalarda da diğer hâkimlerin, bu kıtası dar bir şekilde anlayarak tatbik etmelerine muhalif kalmıştır. Bu arada bazı hâkim (Hâkim Frankfurter gibi), profesör (Meiklejohn) ve şarihler de bu kıtası tenkit etmektedirler. Alexander Meiklejohn, bu kıtasın söz hürriyetini korumaktan ziyade teşriî kontrolü tesis ettiğini ve tehlikeli zamanlarda, muhafette bulunan azınlığı ortadan kaldırarak, Anayasa'ya aykırı bir şekilde, çoğunluğun kararlarının tatbiki neticesini hasil ettiğini belirtmekte, diğer muhalif fikirde bulunanlar da kıtasın subjektif olduğunu ve ancak Holmes çapındaki şahıslar tarafından isabetle kullanılabileceğini iddia etmektedirler (70).

Hülâsaten ifade etmek gerekirse, Yüksek Mahkeme, Anayasa ile teminata bağlanmış olan söz ve basın hürriyetinin, mer'i kanunların tatbiki, tadili veya iptali mevzuunda yapacağı tenkitlere cevaz vermekte, fakat bunlara karşı gelmeği veya kanunlara riyaetsizliği teşvik ettiği takdirde himaye edilemeyeceği kanaatini izhar etmektedir (71).

Şurasını da belirtmek lâzımdır ki, Yüksek Mahkeme sansüre asla cevaz vermemektedir. Ulysses, Near v. Minnesota, Schenk v. The United States dâvalarından ilk ikisinde önceden sansürü menetmiş, üçüncüsünde de bir vatandaşın kendi hükümetine duyduğu husumeti ifade hususunda makûl hukukî bir sınır tâyin etmiştir. Near dâvasında ayrıca, First Amendment'in derpiş ettiği hakları eyaletlere de teşmil etmiştir. Near dâvasının sebebi, Saturday Press adlı gazetenin yahudilere çatması ve bu sebeple Minnesota Gag Kanunu mucibince çıkacak nüshalarının neşrinin menedilmesi idi. Yüksek Mahkeme'nin reisi Charles E. Hughes, bu kanunun önceden sansüre cevaz vermesi hasebiyle, basın hürriyeti ile kabili telif olmadığını, herhangi bir insanın istediğini yazmakta serbest olduğunu ve eğer bu yazılanlar hatalı ve kötü bir kasdı mahsusu haiz ise mahkeme vasıtasıyla yazarının cezalandırılabilceğini, fakat asla önceden tatbik edilen bir sansürle sükûta icbar edilemeyeceğini belirtmiştir (72).

(70) Lüttem, Dr. İlhan : a. g. e., sh. 33

Meiklejohn, A. : a. g. e., sh. 28 - 57 (Present and Clear Danger)

(71) Arsel, Dr. İlhan : a. g. e., sh. 210

(72) Blanshard, Paul : a. g. e., sh. 40 - 41

Yüksek Mahkeme, sinema sahasında da sansüre cevaz vermemektedir. Nitekim, daha evvelki bahislerde zikredilen, The Miracle dâvası sebebiyle, A. B. D. de Hükûmetin vazifesinin, neşriyat, flim veya sözle herhangi bir dinî doktrine temas eden vakıa veya tasavvurlara mani olmak olmadığını, bir filmin gösterilmesinin önceden menedilmesinin Anayasaya aykırı olacağını belirtmiştir. The Miracle dâvasından bir hafta sonra açılan Gelling v. Texas dâvasında, Pinky adlı flim dolayısıyla Texas eyaletinin sansür tatbik etmesini anayasaya aykırı bulmuştur (73).

4. A. B. D. de Kontrol Çeşitleri

A) Sansür:

a) *Posta ve Gümrüklerde Sansür*: A. B. D. de harb zamanları müstesna, sansür mevcut olmadığı halde dolayısıyla bir sansür şekline rastlanmaktadır ki bu da posta ve gümrüklerde vuku bulmaktadır. Bu dolayısıyla sansürün ne şekilde olduğuna gelince: Posta Umum Müdürü, bir statü mucibince, bazı neşriyatın «İkinci derece posta ücreti» denen ucuz tarifeden istifadesini menetmek salâhiyetini haizdir. Bir neşriyatı ucuz tarifeden mahrum etmek ise, posta ile tevziden mahrumiyete münfer olmaktadır. Çünkü «Birinci derecede posta ücreti» son derece yüksek olup, bu ücreti ödemek, neşriyatın ölümü demektir.

Bu yola A. B. D. de sık sık müracaat edilmektedir. Meselâ I. Cihan Harbinde Posta Umum Müdürü Burleson, Victor Berger'in harb aleyhtarı yazıları muhtevi olan Milwaukee Leader adlı dergisinin çıkacak bütün nüshalarının ucuz tarifeden istifadesini menetmişti. Yüksek Mahkemeye akseden bu dâvada, hâkim Holmes, Brandies ve Clarke'ın itirazlarına rağmen, Burleson'un kararı ekseriyetle tasvip edilmiştir (74).

Yolsuz telâkki edilen neşriyatın ucuz posta tarifesinden istifadesinin men'i 1946 da Hannegan v. Esquire dâvasıyla tekrar zuhur etmiştir. Posta Umum Müdürü Hannegan, ucuz posta tarifesinden istifadeye müteallik statününün 4. md. sine istinaden (ucuz tarifeden istifade edebilmek için neşriyatın, umumî mahiyetteki haberlerin neşrine veya edebiyat, ilim, sanat veya endüstri sahaslarına taallük

(73) Pfeffer, Leo: a. g. e., sh. 144 - 146

(74) Blanshard, Paul: a. g. e., sh. 42 - 43

etmesi gerekmektedir) Esquire adlı edebî derginin, gayri ahlâki ve sofistik bir uslûba sahip bulunduğunu, bunun da âmme menfaatına zararlı olduğunu beyan ederek, ucuz tarifeden istifadesini menetmişti. Yüksek Mahkeme, statünün Kongre tarafından ısdar edilmediğine işaretle, Anayasaya aykırı ilân edilemeyeceğini belirtmiş, fakat kullandığı ifadeyle de bu durumun Anayasaya aykırı olduğunu ihsas ettirmiştir (75).

Bu yola 1955 de tekrar başvurularak Norman Lindsay tarafından resimlendirilen, Pelepones harplerine son verilmesini temin etmek için, sulhe kadar kocalarından sevgilerini esirgemeye karar veren Yunan kadınlarının davranışlarını mevzu alan, Aristophanes'in meşhur eseri Lysistrata'nın tevziinde ucuz tarifeden istifadesi menedilmiştir. Fakat ACLU'nun (American Civil Liberties Union) ve meşhur tabilerin reaksiyonu karşısında, Esquire dâvasındaki müşkül duruma düşmek istemiyen Posta Umum Müdürlüğü verdiği kararı kaldırmak mecburiyetinde kalmıştır (76).

Gümrüklerdeki sansüre gelince, Federal bir nizamname, gümrük memurlarına müstehcen veya bozguncu kitaplarla, federal idareye çatan yazılara el koyarak imha etmek salâhiyetini tanımıştır (77).

Gümrük memurlarının kendilerine tanınan bu salâhiyeti bazen suistimâl ettikleri ve garip bir şekilde hareket ettikleri görülmektedir. Meselâ vaktiyle «Candide» in (78), 1928 de «Decameron» un, «Metamorphosis» in, «Lysistrata» nın ve «Garp Cephesinde Sükûnet Var» ın, A. B. D. hudutlarından içeriye sokulması menedilmiştir. Bu gibi garip hâdiseleri önlemek üzere, Hazine Bakanlığı, yabancı neşriyatın kontrolü için «Hususî Hukuk Müşaviri» adı verilen bir sansür memuru istihdam etmek yolunu ihtiyar etmiştir (79).

b) *Harpte Sansür* : A. B. D. de sansürün insanların bilmek ve öğrenmek hakkını tahdit ettiği kabul edilmekle beraber, harp zamanlarında askerî zaruretler dolayısıyla mübah görülmektedir (80).

(75) Pfeffer, Leo : a. g. e., sh. 134 - 135

Blanshard, Paul : a. g. e., sh. 44

(76) Blanshard, Paul : a. g. e., sh. 45 - 46

(77) Pfeffer, Leo : a. g. e., sh. 136

(78) Laski, H.: Liberty in the Modern State. London 1948, George Allen and Unwin Ltd., sh. 97

(79) Blanshard, Paul : a. g. e., sh. 46 - 47

(80) Cooper, Kent : a. g. e., sh. 193

Harpte sansür tatbiki Amerikan İhtilâli ile başlamış, 1812 harbinde de devam etmiştir. Birinci Cihan Harbinde tekrar sansüre başvurulmuş, devletin hakiki niyeti, yani harbe girmek niyeti maskelenmiştir. Çünkü, A. B. D. harbe girmeden evvel, harp aleyhtarlarının yekûnu pek fazla olup «Ben oğlumu asker olsun diye yetiştirmedim» şarkısı günün en moda şarkısı haline gelmişti. Haberlerin maskelenmesi sayesinde, harp aleyhtarı görünen Wilson, yeniden reisicumhur seçilince bu defa harp aleyhtarlarını sindirme politikasına başlanmıştı.

II. Cihan Harbinde Sansüre tekrar başvurulmuştur. Fakat hâdiseler hakkında doğru malûmat verilmediği için, kulaktan kulağa dolaşan şayialar ve cepheden sızan haberler, halkta yanlış kanaatler hasıl ederek, acaip ve çok kere tehlikeli olabilecek hâdiselere sebebiyet vermiştir. Efkân umumiyeden gizlenen haberler arasında Atom bombasının imali ve Hiroşimaya atılması, A. B. D. nin Fransa ile birlikte Kuzey Afrika'yı işgali gibi hayatî ehemmiyeti haiz hâdiseler bulunmaktadır.

1950 de başlayan Kore Harbinde ise, sansür daha sıkı olarak tatbik edilmiştir. Çünkü bu harpte, ekseriyet Hükümetin siyasetini tasvip etmiyordu ve eğer Uzak Doğu'nun şeraiti hakkında gizli tutulan haberler halk tarafından bilinmiş olsaydı, Hükümetin takip ettiği siyaseti değiştirmesi icap edecekti.

Kore Harbinin devamı boyunca tatbik edilen sansür, sükunun avdetinden sonra da devam etmiştir. Meselâ, Kore'de 8. Ordunun baş sansürcüsü olan Yarbay Melvin B. Voorhees, 1953 de üst makamların müsaadesini almaksızın Harbe ve General Mac Arthur'a taallük eden haberleri ifşa eden «Korean Tales» adlı kitabını neşredince, askerî mahkemeye verilerek ordudan ihraç edilmiştir (81).

Bugün A. B. D. de efkân umumiyeye, harp zamanındaki sansürü dahi abes bulmakta ve sulh zamanında devam eden bir itiyat yaratması ihtimali üzerinde durarak tehlikeli telâkki etmektedir (82).

B) Sosyal Kontrol (Sosyal Baskılar)

A. B. D. de sosyal baskılar, sansürden daha müessir olarak haber alma hürriyeti sahasında mühim roller oynamaktadır. Baskı

(81) Blanshard, Paul : a. g. e., sh. 113 - 121

(82) Cooper, Kent : a. g. e., sh. 193

grupları (Pressure Group) adı verilen zümreler siyasi, millî, dinî, ahlâkî ve ırkî mülâhazalarla, haber alma hürriyetini adeta tahdit etmiş vaziyettedirler. Şimdi bu baskıların neler olduğunu kısaca görelim :

a) *Komünizm Aleyhtarlığı* : Sosyal hayatta bir mevki ve nüfuz sahip olan komünist aleyhtar politikacılar, cemiyette esaslı değişikliklerin lâzım geldiğinden bahseden neşriyatı ve hattâ bunları okuyanları dahi peşin hükümlerle mahkûm etmektedirler. Amerikanizm adı verilen milliyetçilik cereyanı neticesinde komünizme karşı açılan kampanya, sosyalizme ve sair non-conformist ekonomi tiplerine de teşmil edilmektedir.

Nazariyatta hür bir Amerikan yazarı, komünizm ve sosyalizm kadar kapitalizmi de tenkit etmek hakkını haizdir. Fakat tatbikatta bu mümkün olamamaktadır. A. B. D. de hakiki manâda sosyalist yazarlar pek azdır ve bunun sebebi, şüphesiz efkârı umumiyenin yarattığı korkudur.

Bu korkulu atmosferi yaratan ve en ziyade tenkide şayan vasıta da, resmen komünizme tevcih edilmiş görünmekle beraber, aslında Amerika'nın individualist ekonomisiyle uyuşmayan kanaatlere karşı, politikacılar tarafından desteklenen, kanunî takibattır. Komiteler tarafından yapılan bu takibatlara misâl olarak 1938 de Dies, 1954 de Mc Charty ve Reece komitelerini ve faaliyetlerini gösterebiliriz. Bilhassa Reece Komitesi çok ileri giderek, kollektivist mahiyette fikirleri savunur telâkki ettiği kitapların bir kara listesini yaparak neşretmiştir. Bu kara listedeki kitaplar arasında «Encyclopedia of Social Sciences», Gunnar Myrdal'ın «An American Dilemma» sı, Stuart Chore'un «The Proper Study of Mankind» ı, Dr. Kinsey'in «Sexual Behavior in the Human Female» i, bulunmaktaydı. Mamafih, bu liste efkârı umumiye tarafından hoş karşılanmamış ve neticede Komitenin faaliyetleri fiyasko ile sona ermiştir.

Amerikan halkında komünizme ve sosyalizme karşı son derece şiddetli bir antipati müşahade edilmektedir. Amerikalıların ekseriyeti de komünizmle sosyalizm arasındaki farktan ve sosyalizmin komünizme karşı muhalif durumundan bihaberdir. Bu sebeple sosyalizme taallük eden neşriyat ta komünist neşriyat kategorisine ithal edilmektedir (83).

(83) Blanshard, Paul : a. g. e., sh. 75 - 80

Komünizm aleyhtarlığı bazen manâsız hâdiselere sebebiyet vermektedir. Meselâ 1953 Kasımında, Indiana Eyaleti Ders Kitapları Komisyonu üyelerinden Mrs. Thomas J. White, Robin Hood hikâyesinin okul kitaplarından çıkarılmasını talep etmiştir. Çünkü Mrs. White'a göre, hikâye kahramanının zenginlerden çaldığını fakirlere dağıtması, komünistlerin ihtiyar ettiği bir yoldu. Bu saçma talep, Senatör Mc Charty'nin kudretinin zirvesinde bulunduğu bir sırada vaki olduğundan pek zayıf itirazlarla karşılanmıştı. Ancak bir iki cesur gazete, Mrs. White'ın beyanatını açıkça alaya alarak «Robinnoff Hoodski» başlığı altında hikâyeler neşrettiler. Neticede Indianapolis Okul Müdürü, hikâyenin ders kitaplarından çıkarılmıyacağına karar verdi (84).

A. B. D. de kanunî mevzuat, komünist neşriyata mani olmadığı halde, baskı grupları çok kere müdahale ederek, umumî kütüphanelerden, bu sahaya taallük eden kitapların kaldırılmasını dahi talep etmektedirler. Buna misâl olarak 1952 de Boston'da cereyan eden bir hâdiseyi gösterebiliriz. 1952 de Senatör Mc Charty'nin adamlarından olan John Fox adlı bir genç muhabir, Boston Post gazetesinde, komünizme müteallik kitap, gazete ve mecmua bulundurmasından dolayı Boston Umumî Kütüphanesine hücum etmeğe başlamıştı. Kütüphane müdürü de diğer gazeteler vasıtasıyla, muhabirin hücumlarına cevap vererek, Boston'luların dost ve düşmanları hakkında en doğru haberlerle tenvir edilmeleri gerektiğini açıkladı. Entellektüellerin de Kütüphane müdürünü desteklemeleri neticesinde, hâdiseye sebep olan kitap, gazete ve mecmuaları yerlerinde kalmıştır. Fakat her kütüphane bu nevi mücadelelerden muzaffer çıkamamaktadır (85).

b) *İrkî Taassup* : Amerika'lıların büyük bir kısmı, beyaz ırka mensup bulunmaları hasebiyle mağrur olup, diğer ırkları hakir görmektedirler. Halen en çok istiskal edilen ve nefret hissedilen ırk, zenci ırkıdır. Her sahada olduğu gibi, haber alma sahasında da zencilere hak tanınmamakta veya tanınmasına mani olunmak istenmektedir. Meselâ Güney eyaletlerinin bir çoğunda zencilere taallük eden haberler, gazetelerin ayrı bir sahifesinde intişar etmekte, zencilerin işledikleri suçlar için sahifeler dolusu yazılar yazıla-

(84) Blanshard, Paul : a. g. e., sh. 83

(85) Blanshard, Paul : a. g. e., sh. 51 - 65

rak bu suçlar efkârı umumiyenin nazarına büyük ve vahim suçlar olarak arz edilmektedir.

1941 senesinde, Vali Eugene Talmadge idaresinde, Georgia eyaletinde zenci aleyhtarlığı ve düşmanlığı son derece artmıştı. Vali, Georgia okul kütüphanelerinden birinde, bir beyaz ve zenci çocuğun aynı sandviçi paylaştıklarını tasvir eden bir kitap münasebetiyle kütüphanelerden «Bu ve buna benzer bütün kitapları defedeceğiz» demekten çekinmemişti. Gene Georgia'da 1955 de, Georgia Eğitim Meclisi, Kuzeyde basılan üç ders kitabını, zencilere taallük ettiği ve bu sebeple Güney hayatıyla kabili telif olmadığı mülahazasına istinaden afaroz etmişti. Kitaplardan birisi şarkı kitabı olup, Stephen Foster'in «My Old Kentucky Home» adlı şarkısının zencilere hitap eden «A, zenciler, kalbim nekadar üzgün» mısraını, «Ah, kardeşim, kalbim ne kadar üzgün» şeklinde değiştirdiği için afaroz edilmişti.

Zencilere karşı olan bu durum yalnız Georgia'ya münhasır olmayıp diğer eyaletlerde de görülmektedir. Meselâ 1948 de Amerika'nın meşhur okul magazini «Senior Scholastic», Birmingham ve Alabama okulları tarafından afaroz edilmiştir. Bunun sebebi de içindeki bir makalenin ırk kardeşliği tezini müdafaa ve methetmesi ve gene aynı makalenin iki beyaz çocukla bir zenci çocuğu aynı mikrofonun önünde kucaklanmış olarak gösteren bir resmi muhtevi bulunmasıydı (86). Bu gibi misaller kızıl derililer ve sarı ırk için de mevzu bahis olmaktadır ve yalnız basın sahasında kalmayıp sinema ve televizyon sahasında da görülmektedir. Flimlerin ve televizyon programlarının mezkûr ırklar lehinde mevzuu veya sahneleri ihtiva etmeleri çok nadir olup, bu takdirde şiddetli bir muhalefete maruz kalmaktadırlar.

c) *Dinî ve Ahlâkî Taassup* : A. B. D. de dinî ve ahlâkî taassup sebebiyle müstehcen telâkki edilen ve dolayısıyla cinsiyete taluk eden lirketatüre karşı uzun zamandan beri devam eden bir muhalefet mevcut olup, zaman zaman şiddetini artırmakta, çoğu kere edebî değeri büyük literatüre de tevcih edilmektedir. Meselâ bir müddet evvel Browning'in «Men and Women» ı gayri ahlâkî, Whitman'ın «Leaves of Grass» adlı şiir kitabı ve Chesterfield'in kadınlarla ilgili açık ve doğru nasihatları muhtevi olan

(86) Blanshard, Paul : a. g. e., sh. 223 - 229

«Letters to His Son» adlı kitabı müstehcen telâkki edilerek afaroz edilmişti.

Fakat zamanla endüstri gelişip, kadınlar iş sahasında faal bir rol oynamaya başlayınca, Protestanların mutaassıp dinî ve ahlâkî telâkkilerinin şiddeti hafiflemiş, kadın resimleri kitap ve mecmualarda teşhire, kadın mevzuları da serbestçe ifadeye başlanmış, feminin cereyanı da taassubun şiddetini tahfif etmiş, cinsiyet sahasında kadınların da bazı salâhiyetleri olacağı kabul edilmiştir. Lâkin asıl değişme I. Cihan Harbi'ne tesadüf etmektedir. Uzun süren harp devresinde, askerler kadın mevzuunda serbestçe konuşmaya alışmışlar, bu itiyadlarını harp sona erip evlerine dönünce de devam ettirmişlerdir. Böylece cinsiyet sahasında müsamaha başlamış ve cinsî hayattan bahsetmenin zaruriliği kabul edilmiştir.

Kanunî mevzuat, cinsiyete taallük eden literatürü serbest kıldığı halde, halk arasında bu literatüre karşı, hiç bir memlekette tesadüf edilemeyecek şekilde spontane bir taassup hüküm sürmektedir. Meselâ E. M. Remarque'ın «Garp Cephesinde Sükûn Var» adlı kitabının iki pasajını (açık havada askerlerin tuvalet kutularına oturarak konuşmalarını ve yaralı kocasını hastahane ziyaret eden karısının davranışlarını tasvir eden sahneler), - A. B. D. de ilk basılışı esnasında, - hiç bir tabi basmaya cesaret edemediğinden kitap eksik olarak neşredilmiştir. Gene, II. Cihan Harbinin başlamasına taallük eden, «From Here to Eternity» adlı meşhur romanın açık telâkki edilen sahneleri seleksiyona tâbi tutularak neşredilmiştir. Dr. Kinsey'in bugün pek meşhur olan I ve II numaralı raporları da ilk neşredildiğinde müstehcen telâkki edilerek muhalefetle karşılanmıştı. Hattâ Ordu, bu raporları afaroz ederek, ordu saflarında okunmasını menetmiş, Indiana Üniversitesi Direktörü Louis B. Heller raporu okumadığı halde A. B. D. de postayla tevziine mani olunmasını istemiş, Katolik Kadın Teşkilâtı da Indiana Üniversitesi rektöründen Dr. Kinsey'in doktorluktan ihracını talep etmişti. Fakat entellektüeller, gençler ve basın mensupları Dr. Kinsey'in müdafaasını deruhte ederek, belli başlı gazete ve mecmualar da raporları okumaları hususunda, okuyucularına tavsiyelerde bulunarak Dr. Kinsey'in raporlarının ehemmiyetini belirtmiş ve meşhur olmalarını sağlamışlardır (87).

(87) Blanshard, Paul : a. g. e., sh. 141 - 144, 155 - 161

A. B. D. de müstehcen neşriyata karşı kampanya açan en önemli baskı gruplarından biri NODL «National Organization of Decent Literature of Chicago» adlı teşkilâttir. Bu teşkilât bilhassa 1952 senesinde nüfuz kazanmıştır. Her ay kitaplar için bir kara ve beyaz liste hazırlıyarak neşreden teşkilâtın kara listeye dahil ettiği kitapların büyük bir kısmı yüksek edebî kıymeti haiz bulunmaktadır. Bunlar arasında T. Farrel'in «A World I Never Made» i, James Jones'in «From Here to Eternity» si, Nivan Bush'un «Duel in the Sun» ı, E. Hemingway'in «A Farewell to Arms» ve G. Flaubert'in «Madam Bovari» si, Piere Loyus'un «Aphrodite» i, S. Maugham'ın «The Painted Veil» ve «Up at the Villa» sı ve E. Zola'nın «Nana» ve «Theresa» sı gibi Amerikan ve dünya klâsikleri arasında zikredilen kitaplar mevcuttu.

Baskı grupları arasında protestan papazları ve yahudi hahamları da mühim bir mevki işgal etmekle beraber, insiyatif daha ziyade katoliklerde bulunmaktadır. Politikacılarla, bu sahaya atılarak yükselmek isteyenleri de bu arada zikredebiliriz. Çünkü bunlar, dindar zümrelerle, mutaassıp ebeveynlerin reylerine nail olabilmek için, dini istismar ederek müstehcen telâkki edilen neşriyata karşı şiddetli bir kampanya açmaktan çekinmemektedirler. Meselâ Senator Bernard Guttman, Norman Mailer'in «The Naked and the Death», James Jones'in «From Here to Eternity» ve Hemingway'in «To Have and Not» adlı üç meşhur romanına karşı, hem de bunları okumadığı halde, cephe alarak Milwauke Bölge Savcısı William McCauley'den bu kitapların gazete bayilerinde ve kitap dükkânlarında satışının menedilmesini talep etmiş, McCauley de bu kitapları okumadığı halde Senatörün talebine itaat etmiştir. Mafih, liberal gazetelerin mukabil hücumu karşısında bu üç meşhur kitap, iki hafta zarfında tekrar vitrinlerdeki eski mevkilerini almışlardır.

Dini ve ahlâki baskı, kütüphaneler üzerinde de tesir icra ederek, bazı kitapların kütüphanelerden sürülmesine sebep olmaktadır. Meselâ Ohio'da onbeş yaşlarında üç kızın gayri ahlâki bularak şikâyet ettikleri Richard Wright'ın «Native Son» adlı kitabı ve Eğitim meclisinin buna ilâveten gayri ahlâki olduğuna karar verdiği Harvey Allen'in «Antony Adverse» ve «Toward te Morning» adlı kitapları okul kütüphanesinden ihraç edilmiştir (88). Gene, Kato-

(88) Blanshard Paul : a. g. e. sh. 186 - 196

lik Teşkilâtı 1954 de bir kara liste hazırlıyarak isimlerinden bazılarını zikredeceğimiz kitapların okul kütüphanelerindeki mevcudiyetlerinin zararlı olduğunu beyan etmişti : Pearl Buck'ın «The Good Earth'ü, Mark Twain'in «Connecticut Yankee in King Arthur's Court» u, Bernard Shaw'un «Pigmalion» u ve «Androcles and the Lion» ı, Victor Hugo'nun «Les Misérables» ı, Maurice Maeterlinck'in «Blue Bird» ü, Vill Durand'ın «Story of Philosophy» si, J. London'un «Sea Wolf» u ve şayanı hayret olarak da katolik bir yazar olan Cronin'in «Keys of the Kingdom» u bu listede yer almıştı (89).

Katolik Teşkilâtı ve Katolik Kadın Teşkilâtı sinemaya da müdahale etmekte, müstehcen veya dinle gayrı kabili telif telâkki ettiği filmleri şiddetle tenkit çok kere de afaroz etmektedir.

NETİCE

Haber alma hürriyeti ve ehemmiyeti, Amerika'lılar tarafından iyice tanınmıştır. Çünkü Amerika'lılar demokrasinin ve hürriyetlerin, ancak bu hürriyet sayesinde tesis ve idame ettirileceğini anlamış bulunmakta ve bu sebeple de tahdidine rıza göstermemektedirler. Vaktiyle Thomas Jefferson'un söylemiş olduğu «Hürriyetimiz, basın serbestisine bağlıdır ve kaybedilmeden tahdit edilemez.» sözleri, bu durumu açıkça göstermektedir (90).

A. B. D. de haber alma hürriyetinin diğer memleketlere nazaran daha mükemmel olmasının sebebini, bu memleketin hürriyet ve demokrasi cereyanının en kuvvetli olduğu bir zamanda kurulmuş olmasında ve gene bu memleketin Avrupa'yı madden ve manen sarsan harplere sahne olmamasında aramak lâzımdır. Ancak, daha evvelki bahislerde verilen izahatlardan da anlaşılacağı veçhile haber alma hürriyeti A.B.D. de de mutlak değildir. Burada da mezkûr hürriyet üzerinde maddî ve manevî baskılar mevcuttur. Bu sebeple A.B.D. ni haber alma hürriyetinin bir mabedi telâkki edenler yanılmaktadırlar. Ancak Amerika'daki haber alma hürriyetini diğer memleketlerle mukayese edecek olursak, bu hürriyetin mevcut şartlar altında en ziyade teminata bağlandığını ve en mükemmel teknik vasıta ve evsafa malik olduğunu kabul edebiliriz.

(89) Blanshard Paul : a. g. e., sh. 218 - 219

(90) Cooper, Kent : a. g. e., sh. 23

Şayanı dikkattir ki, son senelerde A. B. D. de fikirleri serbestçe ifade hürriyeti aleyhinde bir cereyan başlamıştır. Bunun en mühim sebebi de korku, bilhassa komünizm tehlikesinden doğan korkudur. Bundan sonra da «status quo» nun muhafazasını isteyen müfrit milliyetçilerin gazabına uğramak korkusu gelmektedir. Anladığımızı göre, fikirleri serbestçe arzetmeğe mani olan sebeplerin başında ceza korkusu değil, birinci derecede işini kaybetmek ve «sosyal ostrocisme» e (Eski Atina'da halkın reyini ile, nüfuzlu veya tehlikeli vatandaşları sürgün etmek) maruz kalmak korkusu, ikinci derecede de hoş gitmiyen fikirleri - bilhassa siyasî fikirleri - etkâ-nı umumiyeye aksettirmek için vasıtâ bulunamaması gelmektedir. Böylece, yalnız müesseselerin memurları değil, hususî endüstri müesseselerinin işçileri dahi, yanlış veya istendiği şekilde tefsir edilir korkusuyla kanaatlerini açıklamaktan çekinmektedirler (91). Ekseri gazeteler de ortodoks zümrelerin hücumuna uğrayarak satış şanslarının azalmasından korktukları için, çok kere ahlâktan ziyade iş siyasetine bağlı kalmaktadırlar. Bundan başka halkı eğlendirmeye ön plâna aldıklarından ciddiyetlerini kaybetmektedirler. Lord Burnsham'ın «Gazeteler, West End'deki, ahlâktan ziyade görünüşleriyle ilgili modaya düşkün hanımlara benzemektedir.» sözü, gazetelerin bu durumunu veciz bir şekilde ifade etmektedir (92).

First Amendment. Kongre'nin söz ve basın hürriyetini tahdit edecek herhangi bir kanun yapmasını menettiği halde, son senelerde hükümet birçok yollardan söz ve basın hürriyetini tahdit etmektedir. Meselâ Federal Bureau of Investigation bir casusluk ve gizli polis sistemi teşkil etmiş, federal veya federe komisyonlar, Amerikan aleyhtarı araştırmalar yaparlarken çok ileri gitmişlerdir. Bütün bunlar First Amendment'e aykırıdır. Durum böyle iken, Amerika'lılar gerek sıcak gerekse soğuk harpte, memleketlerinde olduğu kadar bütün dünyada, düşmanlarına karşı söz, fikir ve haber alma hürriyetinin müdafii kesilmişlerdir (93).

Haber alma hürriyeti sahasında, Hükümet vasıtasıyla vaki olan ihlâller yanında, sosyal baskı gruplarının ihlâlleri de mühim bir yer işgal etmektedir. Gazetelere bir nazar atfedildiğinde hemen hergün, meşhur bir muharrir veya mütefekkirin eserinin, son seneler

(91) Pfeffer, Leo.: a. g. e., sh. 272

(92) Cooper, Kent : a. g. e., sh. 41

(93) Meiklejohn, A.: a. g. e., sh. X - XII

de nadiren rastlanan iyi bir filmin şu veya bu teşkilât tarafından afaroz edildiği haberine, cemiyetin aksaklıklarını realist bir şekilde aksettiren rejisörlerin tutumlarını değiştirmek mecburiyetinde kalarak, suya sabuna dokunmayan filmler çevirdiklerine veya başka bir memlekette icrayı sanat etmeyi tercih ettiklerine şahit olunmaktadır.

Fakat şayanı takdirdir ki, hakiki Amerikan münevverleri ve vazifesini müdrik basın mensupları, fikir ve kanaatlerini cesurca ve doğru bir şekilde açıklamaktan çekinmeyenlere ilgi ve sempati göstererek, hukukî ve sosyal baskılara karşı onları müdafaa etmekte ve neticede muzaffer olmalarını sağlamaktadırlar. Böylece, doğru ve samimî olan her fikir, herşeye rağmen cemiyetteki mevkiini almakta ve bu sayede milletin, bu fikirden istifade etmesi mümkün olmaktadır. İşte bütün dünyada, Amerika'daki haber alma hürriyetinin büyük bir takdire mazhar olmasının hikmeti bu noktada aranmalıdır.

Nihayet, Amerikan münevverleri de hukukî ve sosyal baskılara karşı teşkilâtlanmak lüzumunu idrak etmiş bulunmaktadır. Bu teşkilâtlarda bir çok ilim adamı, kütüphaneciler, tabiler ve yazarlar bulunmakta, fikir ve ifade hürriyeti için gayretler sarfetmektedirler. Bunlar arasında en başta geleni şüphesiz «American Civil Liberties Union» dur ki, uzunca bir zamandan beri vatandaşların Anayasa tarafından sağlanmış haklarına ve bu hakların garantisini teşkil eden haber alma hürriyetine vaki tecavüzlere karşı mücadele etmektedir. Bundan başka kütüphanecilerin teşkil ettikleri «Committe on Intellectual Freedom» ve Amerikan tabilerinin teşkil ettikleri «American Book Publisher Council» de aynı yolda çalışmaktadır (94).

Hülâsaten söylemek icap ederse, A. B. D. de haber alma hürriyeti henüz «dünyanın en mükemmel hürriyeti» vasfına lâyık değildir; fakat maddî ve manevî imkânlar bakımından diğer memleketlerle mukayese edildiğinde, en yüksek notu alabilecek durumda olup, temelleri sağlam ve istikbali müemmeldir.

(94) Blanshard, Paul : a. g. e., sh. 313 - 314